

*A FÖLD MEGŐSZÜLT;
NEM HAJSZÁLANKÉNT,
MINT A BOLDOG EMBER,
EGYSZERRE ŐSZÜLT MEG,
MINT AZ ISTEN, KI
MEGTEREMTVÉN A VILÁGOT,
EMBERT A FÉLIG ISTENT, FÉLIG
ÁLLATOT,
ELBORZADOTT A ZORDON MŰ
FELETT
ÉS BÁNATÁBAN ŐSZ LETT
ÉS ÖREG.*

(VÖRÖSMARTY. ELŐSZÓ, 1849)

BULÁNYI GYÖRGY

KÖZOKTATÁSUNK LEGYEN KÖZNEVELÉS IS!

Bár félszázada már, hogy iskoláink államosítása folytán középiskolai tanári pályafutásomnak vége szakadt, mégis hadd használjam itt és most a nekem annyira kedves megszólítást:

Kedves Kolleginák és Kollégák!

Előjáróban meg kell mondanom, hogy a következő órában elhangzó mondanivalóimnak forrása a Bokor Bázisközösség. Amit az elmúlt félszázadban közösségeinkben megláttunk, annak adom itt szerény summáját.

Előadásom célja érveket szolgáltatni amellyel, hogyha heti 30 órában vehetjük igénybe a tanulókat, akkor a közismeretek elégedjenek meg heti 28 órával, s heti két órának pedig kifejezetten az legyen a rendeltetése, amit közel másfél százada Arany János így fogalmazott meg Tisza Domokos nevű tanítványa számára:

*Legnagyobb cél pedig, itt, e földi létben,
Ember lenni mindég, minden körülményben.
(Domokos napra)*

"Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de lelkének kárát vallja" (Mk 8,36) - mondta Arany előtt közel kétezer évvel Jézus. "Az egész világ" jelezze e mondatban a maguknak egyre több és több időt igénylő különféle közismereteket, a károsodástól megóvándó "lélek" pedig az említett emberséget. Mind a két idézetnek az volna a szerepe előadásomban, hogy igazolják velük egy tételt: a

XXVIII. évfolyam 2. szám 2021. február

Bulányi Gy.: Közoktatásunk...	4631
Farkas I.: Hogyan tegyem...?	4637
Trautwein É.: Egyetlen házat se...	4639
Gromon A.: János és Jézus	4641
Bálint B. A.: Az ember elronthatatlan	4644
Bulányi Gy.: Hitvallás...	4652
Bulányi Gy.: Hiszek egy...?	4652
Metzger B.: A fiát kereste (5.)	4654
Dombi J.-né: A bíró meg a fia	4657
Gyombolai M.: Versek...	4658
Habos L.: Versek...	4658
KÖNYVAJÁNLÓ	4659
Vinczéné G. G.: Beszámoló...	4659

*«Az emberi elköteleződés folyóirata – családunkért,
nemzetünkért, mindenkiért – Isten Országá megvalósulásáért.»*
Elérhetőség: koinonia.tarsak@gmail.com

közoktatásnak nemcsak az a feladata, hogy közismeretekre tanítson, hanem az is, hogy rendeltetésüket betöltő, s ennek következtében önmagukban kiegyensúlyozott, környezetüknek hasznos embereket neveljen. Alighanem közhelynek számít a megállapítás, hogy a közoktatásnak köznevelésnek is kell lennie. Annak érdekében szólok, hogy e közhely ne csak elvárás, hanem valóság is legyen társadalmunkban, legalábbis a lehetséges mértékben.

Az ember s az emberekből álló társadalom boldogsága alapvetően azon fordul, hogy az ember rendeltetészerűen használja-e fel életét. A nem rendeltetészerű használatnak az ember és a társadalom életét tönkretevő következményei vannak. Ezért aztán embernek és emberi társadalomnak aligha van fontosabb feladata, minthogy megtanítsa a maga után következő nemzedéket, mi módon használja életét gyermek korában is és még inkább később, amikor felnővén majd elsődlegesen maga alakítja életét. Gondolkodás- és viselkedéstannak is nevezhetjük azt a tárgyat, amely ezt a célt hivatott szolgálni.

A. KÖZNEVELÉS-TÖRTÉNETÜNK

A társadalmak ismerik a munkamegosztás elvét és gyakorlatát. Nem mindenki végez mindenféle feladatot. Felmerül a kérdés: kinek, kiknek kell végezniük azt a feladatot, amelyre az előzőekben rámutattunk? Mivel nem e mostani kérdésfelvetésünkkel kezdődik az emberi történelem, ezért mindenekelőtt megpróbálok feleletet kapni kérdésünkre az emberiség múltjától. Egymást követő kultúrkörökben él emberi nemünk. Mi is - a kérdést feltevők, azaz a mi nemzedékünk - egy adott kultúrkörön belül élünk. A magunk kultúrkörét ismerjük viszonylag legjobban, ezért a mienkétől kérünk választ kérdésünkre. Kultúrkörünkben megkülönböztetek - problémánk szempontjából - három fázist. Közoktatás előtti, felvilágosodás előtti és felvilágosodás utáni.

a/ A közoktatás előtti korban

Az első, a kezdeti fázisban a feladat alapvetően a családot illeti, a szülőket s a gyermekkel együtt élő nagyszülőket, idősebb testvéreket. Hogyan kell gondolkodni, viselkedni, emberhez méltó életet élni, ezt mindmáig elsősorban a családon belül tanuljuk meg. Az élet legelső éveiben egyértelműen az anya nevelő szerepe a dominánsabb. A lányok esetében talán a későbbi években sem áll be etekintetben változás, a fiúk esetében viszont az évek múltával az apa szerepe, legalábbis a múltban, megnövekedett annak folytán, hogy fokozatosan bevonta fiát a férfi-munkákba. De akármilyen jelentős is a család nevelő szerepe a gyermek életében, ez a szerep sohasem volt kizárólagos, hiszen a családok nem önmagukban, hanem kisebb vagy nagyobb (falu)közösségekben éltek, s élnek valamiféle családon túli egységekben ma is. E közösségek viselkedési normáit a falu őrök és alakította, mégpedig egy mindenkor vezető, ill. vezetői testület jelenléte és szerepe mellett.

Kezdetben alighanem differenciálatlan egységben irányítja a közösség életét egy egyetlen személy - a papkirály, aki törzsfőnök és varázsló is egy személyben. Mind a temporális, mind a szakrális ügyekben a közösség szentnek tudott hagyományaihoz ágyazott, homogén és ellentmondásmentes irányításra törekszik e szakrálisnak is tekintett személy - az emberhez méltó viselkedésre nevelés tárgyában. Felelősség terheli őt a közösség és az azt alkotó egyedek életéért; azért, hogy se testük, se lelkük ne szenvedjen kárt. Ebben a legelső, közoktatás-előttinek nevezett fázisban is feladatot kap már tehát a család kétségtelenül elsődleges szerepe mellett a gyermek nevelésében a családon túli társadalom is.

Felmerülhet a kérdés, milyen arányban tárgya a ráhatásnak ebben az első fázisban - akár a családon belül, akár azon kívül - a szakismeret, és milyen arányban az emberségre nevelés. Úgy gondolom, hogy e kezdeti korszakban ez a két tényező is differenciálatlan egységben élt. A fennmaradni, az életben maradni tudásnak legalább annyira feltétele volt az együttélési normákhoz ragaszkodás, mint pl. a

szántani-vetni tudás szakismerete. A helytállás, mondjuk az aratásban, egyaránt megkívánta a szakértelmet is, s az emberségtől függő kitartást is. Még kézi erővel arató, velem-kortárs parasztember oktatta fiát az ilyen aratáshoz szükséges kitartani tudásra ezekkel a szavakkal: "Megdögleni lehet, de rongy embernek lenni nem lehet". Könnyebb volt megtanulni az aratás hogyanját, mint kitartani tudni a munkában hajnaltól napáldozatig. Talán a közmondások ily szempontú vizsgálata ennél több fényt is deríthetne kérdésünkre. Melyik közmondásfajta a bőségebb? A szakismeretekre vonatkozó, pl. "Amit nem tanult meg Jancsi, nem tudja majd János"? Vagy az erkölcsi magatartásra vonatkozó, pl. "A hazug embert hamarabb utoléri mint a sánta kutyát"? - O. Nagy Gábor, *Mi fán terem?* című könyve - etekintetben is adhat eligazítást.

b/ A felvilágosodás előtti korban

A kultúrkörök következő fázisát a szakosodás teremti meg. A szakosodás egyik s talán legalapvetőbb szempontjára utal - saját maga rovására - Arany János *Vásárban c. költeményének* néhány sora. Idézem:

mint rég ezelőtt,

*Mikor én is "markot hajtani" kezdtem,
S nem sikerült, bárhogy s mint igyekeztem.
Így - vézna, ügyetlen testi dologra -
Adtam fejem a bölcs tudományokra.
Barázda helyébe' szántván sorokat...*

Ha kezdetben a papkirály felelős a közösség javáért, a szakosodás beindultával a fegyverforgatásra alkalmas személyből lesz a király, s az erre alkalmatlan - mert sánta, vak, vagy másként fogyatékos - személyből lesz a táltos, a sámán stb.; akárhogyan is nevezték azt a személyt, aki nem a kardforgatáshoz szükséges ismeretek hordozója lesz, hanem olyan ismereteké, amelyeknek megszerzésére, tárolására a kardot forgatóknak idejük is, érzékük is kevesebb. E fogyatékos személy lesz avatott ismerője mindenekelőtt a transzcendens világnak. Tudni fogja, miként lehet biztosítani a törzs istenének jóindulatát akár csaták előtt, akár az év egész folyamán bor, búza s a jószág vagy éppen az ember termékenysége dolgában. Őrzik napjainkig ennek a szerepkörnek az emlékét regösénekeink:

*Adjon az Úristen ennek a gazdának
Egy kis ólat, egy nagy disznót,
Alá meg száz malacot...*

és így tovább.

A sámán, a táltos a ló- vagy akárminő egyéb áldozatokkal s az azok során mondott imádságaival őse és indítója lesz a későbbi egyetemek első fakultásának, a teológiaiainak. Tisztéhez tartozik a kollektív emlékezet ápolása is, a törzs hadi győzelmeinek megéneklése, s az elődök idejében szerzett énekek akár írást nem is ismerő tárolása, őrzése. Mindezzel őse lesz a bölcsészeti fakultásnak. De az ő feladatkörébe tartozik a hadműveletek során kapott sérülések orvoslása, s egyáltalán a természet patikájának minél alaposabb

ismerete gyógyító szerepének szolgálatában. A törzs szent embereként az ő dolga kézzel-éjjel, gyógyszerével ösévé lenni az orvostudományi fakultásnak is. Talán még a jogtudományinak is, mert elsősorban az ő emlékezete őrzi azokat a szokásokat, amelyek bármely társadalom folyamatosan alakuló jogrendjének alapjait képezik.

A kultúrkörök e második, felvilágosodás előtti szakaszában a király teljes bizalmát élvező papság egyedüli és kizárólagos felelőse mindazon ismeretek tárolásának és az ismeretek továbbadásának, amelyek csak ezen írástudó rétegnek a közvetítésével hagyományozódnak át a következő nemzedékekre. A közoktatás a legalacsonyabb szinttől a legfelsőig - egyházi belügy: a plébániai iskoláktól kezdve az egyetemekig bezárólag. Világnézetileg meghatározó tényezője tehát az egyház az egymásra következő nemzedékek családon túli nevelődésének. Ezt a meghatározó szerepet az egyházaktól csak az eretnek mozgalmak szeretnék elvitatni, de esetleges sikerük mit sem változtathat az egyházak kizárólagos szerepén. Legfeljebb intenzívebbé teszi az egyházak közoktatási munkáját a felekezés következtében előálló konkurencia a különböző egyházak iskolái között.

c/ A felvilágosodást követő korban

A harmadik, a felvilágosodás utáni fázis az, amelyben élünk, s amelyben vitatjuk, hogy szükség van-e az iskolákban a köz- és szakismereteket közlés mellett még valami egyébre is. Az imént adott történeti áttekintéssel jelezni kívántam, hogy a miénket megelőző századokban a mi jelen gondunk nem volt gond. Nem, mert az iskolák egyházi iskolák voltak, s az egyházak a maguk világnézetébe ágyazottan igyekeztek átadni a szakismereteket.

Kultúrkörünkön belül a felvilágosodás az egyház iránti bizalmatlanságból született meg. Elutasította a vallások monopol helyzetét, létrehozta az állami iskolát, s felügyeleti jogot vívott ki magának a felvilágosodott államhatalom a nem-állami, hanem magán-nak (école privée) nevezett iskolák felett; az egyháziak felett is. E harmadik fázisban előbb vagy utóbb kiszorult az állami iskolákból a hitoktatás, s ezen keresztül az egyházak, a vallás világnézeti hatásgyakorlása. Ebben az új helyzetben nagyjából az alábbi változatokkal találkozunk:

- kötelező hitoktatás az állami iskolákban is (pl. nálunk 1948-ig)
- fakultatív hitoktatás az állami iskolákban a hitoktatást igénylők számára (pl. nálunk "papíron" 1948 után)
- teljes kiszorulás az állami iskolából (Franciaországban pl., ahol a szerda iskolai szünnap, s e napon az egyházak rendelkezésére állnak - az iskola épületén kívül - a hitoktatást igénylő gyermekek számára.

-választani kell hitoktatásra vagy etika-oktatásra járás között (pl. Németországban)

- kötelező minden tanuló számára az etika-oktatásra járás (Németország Brandenburg tartományában, azaz a volt Kelet-Németországban).

A b/ és c/ változat az államhatalom világnézeti érdektelenségét példázza. Az a/ változat belesimul a felvilágosodás előtti múltba. A d/ és e/ változatban az államhatalom saját felelősséget érez a tanulók világnézeti nevelését illetően: hajlandó megosztani ezt a felelősséget az egyházakkal a d/ változat, s az iskolán belül nem hajlandó ily megosztásra az e/ változat.

B. A JELEN FELADATAI

a. Mi tehető kötelezővé?

Magam az e/ változatot képviselem. Ez az e/változat nem jelent semmiféle monopóliumot a mindenkori államhatalom számára. Azért nem, mert jogállamban minden állampolgárnak joga van elköteleződni egy neki tetsző világnézetet valló társaság mellett. Legyen ez a világnézet - istenhívő, istenelutasító, vagy agnosztikus. Mivel az iskola az állampolgárok adójából épül, az állampolgárok dönthetnek arról, hogy a fent említett társaságok a maguk propaganda tevékenységére (hitoktatásukra) igénybe vehetik-e az iskolaépületet vagy sem. Egyet nem kívánhatnak meg jogállamban az állampolgárok: minden iskolásnak legyen kötelessége tanulni olyan hittant, amilyent nem akar tanulni. A rákényszerítés mellett nem lehet érv, hogy hiányos marad a tanuló általános műveltsége, s nem fogja érteni tudni kultúrkörünk múltjának s jelenének (vallási tárgyú) műalkotásait. Ez azért nem érv, mert az iskolai oktatásnak módja van ezeket az ismereteket - éppen a gondolkodás- és viselkedéstan tárgy révén - felekeztek fölötti találásban közölni a tanulókkal.

Jogállamban nem lehet kötelezővé tenni semelyik világnézeti opciónak iskolai oktatását: az ateizmusét sem, az agnoszticizmusét sem, a teizmusét sem, s ez utóbbin belül az adott állam többségi vallásáét sem; vallásaiét sem (pl. kötelező zsidó hittan lehet, kötelező metodista hittan nem lehet, mert csak a történetinek minősített felekezteknek van joguk az iskolai hitoktatáshoz). Ugyanakkor jogállamban bűnös felelőtlenség nem biztosítani, hogy a tanulók tudomásul vehessék azt, ami a köz- és szakismereteken innen és túl szükséges a harmonikus személyi élethez és a társadalom megnyugtató rendjéhez. Másképpen és talán egyszerűbben fogalmazva: két magatartást gondolok megengedhetetlennek:

- a felekezeti oktatás kötelezővé tevését
- a közismereteken túli, (egyszerű megjelöléssel:) az etikai oktatás kötelezővé nem tevését.

b Demokrácia és arany szabály

A fenti két magatartásból az elsőt talán nem kell

megérvelnem. Kötelezni valakit annak a megtanulására, megvallására is esetleg, amit nem tart igaznak, sérti az emberi méltóságot. Emberhez nem méltó, szabadságtipró, diktatórikus magatartásnak minősülne az ilyen magatartás, ha egyszer az emberi méltóság, a szabadság, valamint a diktatúra fogalmát kizáró demokrácia - korunk meg nem kérdőjelezett értékei közé tartoznak. Ha viszont közismereteken túli anyagot közlünk a tanulókkal, akkor a fenti tartalmak érték-voltának is, társadalmi elfogadottságának is nyilvánvalóvá kell válnia számukra. A fenti két állítás másodikat kell szemügyre vennem, s közelebbről meghatároznom, mit is tartalmaznak a köz-, ill. szakismereteken túlinak-inneninek mondott ismeretek. Egyetlen szóval is válaszolhatok. Azt, amivel a filozófia foglalkozik.

Szabad-e megterhelnünk a tanulókat egy ilyen anyaggal? Azt gondolom, hogy kötelességünk. Miért? Azért, hogy kevésbé manipulálható legyen az emberi személy és azok összessége, a társadalom. Az ismeretekkel rendelkező ember kevésbé ejthető át. A filozófiai ismeretekkel rendelkező ember kevésbé megtéveszthető - akár mások, akár önmaga által. Az úgynevezett világnézeti tárgyak (irodalom, történelem) szolgálnának elsősorban emberségünk kifejlesztésére. De megtapasztalhattuk bőségesen, hogy a diktatúrákban éppen ezek a tárgyak lesznek elsődleges eszközei a megtévesztésnek. "S mese ellen minden káros" - énekelte Ady (A mesebeli János). Mondok két példát rá.

1939-ben Hitler Németországában járva egy viccet engedélyeztem magamnak a rendszer rovására. Egy fiatalember ilyen módon tett helyre: Mondhat, amit akar, de azt meg kell tudnia becsülni, amit Hitler tesz saját népéért. 1949-ben Debrecenben az egyik koalíciós párt értelmiségi csoportjában szó esik arról, hogy az ávósok az elepi juhistaállókba kvártélyozzák a kulákokat, s egy egyetemi magántanár erre így reflektál: "Ha lecsapolnak egy mocsarat, ki törődik a békákkal?". Kell egy tantárgy, amelyben tudomásul kell venniök a tanulóknak adott anyag alapján, hogy soha és semmi körülmény esetén sem lehet megengedett dolog a német népet szolgálni valakiket Auschwitzba, vagy a magyar népet szolgálni valakiket Elepre szállítás fejében.

E két példa jelezze a tárgy legfőbb summáját, az emberiség és az emberség arany szabályát, amely az összes kultúrákban és minden vallásban is fellelhető: **NE TEDD A MÁSIKNAK, AMIT NEM KÍVÁNSZ MAGADNAK!** A bevezetendő tárgy nem értéksemleges. Az iskola szent hely, nem értéksemleges, hanem értéket szolgáló. A matematika órán sem az történik, hogy a tanár közli a tanulókkal, hogy van olyan tétele, hogy $2 + 2 = 4$; meg olyan tétele is van, hogy $2 + 2 = 5$. S ezután rábízta a tanulókra, hogy ki-ki válassza ezek közül a neki megfelelőt. A tanár igazolja az egyik tételt, cáfolja a másik tételt.

Nyilvánvalóvá teszi, hogy mért felel meg a valóságnak az egyik állítás, mért nem felel meg a valóságnak a másik állítás. Miért igaz az egyik. Miért téves a másik. Az igaz - az érték, s a téves (s esetleg: hazug) - a nem-érték. A matematika-tanár azért mehet be a szent helynek mondott iskola oktatásra rendelt osztálytermébe, mert az igazat és csak az igazat akarja ott tanítani, átadni, szolgálni. S ha nem tudható, hogy mi az igaz - ahogyan ez tárgyunk esetében nemegyszer előfordul - akkor ezt a tényállást becsülettel közölnünk kell a tanulókkal, mert ez esetben az az igaz, hogy a szóban forgó kérdésre nem tudunk biztos feleletet adni.

c. Az istenprobléma a hitoktatás privilégiuma-e?

A filozófia témái: az ismeretelmélet, a lételmélet és az értékelmélet. Az első arról beszél, hogy a valóság megismerhető-e. A második arról, hogy ez a valóság milyen. A harmadik pedig arról, hogy ez a valóság érték is, és felszólít minket értékszolgáltatásra: az igaz, a praktikai értelmű jó (a hasznos), a szép és az etikai értelmű jó (a szent) szolgáltatásra. Alkalmos módon már az iskoláskor előtt is szembesítendő a gyermek a filozófia eme alapvető kérdéseivel. Nyilvánvaló, hogy a tankönyvíró feladata megkeresni a korosztályok szerint különböző alkalmas módokat a kérdésekkel szembesülésre.

A teljesség igénye nélkül szeretnék rávilágítani e tárgy néhány kitüntetett kérdésére, melyekkel, úgy gondolom, a tanulóknak mindenképpen találkozniuk kell tárgyunk oktatása során. Az ismeretelméleti kérdéseket most nem érintve, egyenest a lételméletre irányítom a figyelmet. A lételmélet arra kérdez rá, hogy mi az, ami van, s melyek a legegységesebb állítások, amelyek állíthatók róla. E vizsgálódások során szükségképpen kerül elő a valóság okának a kérdése. A végső, az elegendő, a szükségképpen oknak a keresése. S ennek nyomán az egész istenprobléma. A kérdés nem tehető zárójelbe. Bizonyítja a történelem, hogy az ember képtelen a végső okról legalább időnként - ritkán vagy sűrűn - nem gondolkodni. A kultúra a kultuszból születik, s nem képes feledni eredetét. Az ember istent-gondolni-képes lény. Az ember szükségképpen gondol valamit a lét végső okáról. Ha nem így volna, nem volna filozófia és filozófiatörténet, nem volnának vallások, és nem volna vallástörténet.

E téma kapcsán most azt szeretném elmondani, hogy miért nem engedhető át nagylelkűen ez a téma a hitoktatás számára annak kizárólagos anyagaként. Nem engedhető át először azért, mert a tanulóknak csupán egy kisebb-nagyobb hányada részesül hitoktatásban, s minél felsőbb osztályba jár, annál kisebb hányada, pedig aligha kétséges, hogy a serdülés korában nem kevésbé jelentős az avatott vezetés e kérdésben, mint az élet első vagy korai éveiben. Másodsor azért, mert a hittan nem azonos a gondolkodás- és viselkedéstanal. A hittan hitre szólít fel, ez utóbbi pedig gondolkodásra. A kettő között nyilvánvaló a különbség. Nyilvánvaló

annak ellenére is, hogy az ember alapvető igénye, hogy annak és csak annak nyújtson hitelt, csak azt ölelje át hitével, amit igaznak tart. Értelmünket a hittanórára menvén sem hagyhatjuk otthon, az oktatási helyen kívül. Az iskola e gondolkodás- és viselkedéstannak nevezett tantárgya még sem kaszál bele a különböző vallások oktató munkájába. A katolikus hittanórán pl. a hitoktatónak az a feladata, hogy igaznak igazolja azt, amit Isten létezéséről, mivoltáról a katolikus hagyomány korunkig egybe tudott hordani. Elgondolható, hogy a katolikus hittanórára járó tanuló igaznak fogja átélni azt, amit ott hall. Az iskolai oktatás pedig meg fogja mutatni a tanulóknak, hogy a lét végső okának kérdéséről, az istenproblémáról, mit mond nemcsak a katolikus hagyomány, hanem a nem-katolikus is, a nem-keresztény is és a nem-vallásos is.

Ennek az oktatásnak egyik célja, mint minden másfajta oktatásnak is, az ismeretátadás. A másik célja, hogy a tanuló lássa a történelmileg adott, az idő és tér szélességében megjelenő különbözőségeket, és e különbözőségek érveit is megismerje. A harmadik célja, hogy lássa: jó szándékú és gondolkodásra képes emberek és kultúrák formálták ki ezeket a válaszokat. A negyedik célja, hogy a tanulók lássák, mi a közös ezekben a válaszokban. A 40-es években tanulmányozva Rudas László Materialista világnézet című könyvét, meg kellett állapítanom, hogy az anyag (a matéria) végső állítmányaiként ugyanazokat az állításokat szedte össze, amiket a katolikus teológián az Istenről vehettem tudomásul.

d. Hitközömbösség és értéksemlegesség?

Hitközömbösséget akar-e szolgálni tantárgyunk? Másképpen: az igazság iránti közömbösséget? Ismét másképpen kérdezve: értéksemlegességet? Egyiket sem. Egy analógia segíthet. Az irodalmi oktatás úgy mutatja meg Vörösmarty, Petőfi, Arany költészetének szépségeit, hogy nem akarja eldönteni, hogy hármuk közül melyik közelíti meg leginkább a szépség feltételezett abszolút értékét. Bármelyik tanulóban kiformalódhatik az az érzés és meggyőződés, hogy a három közül valamelyiket többre, nagyobbra becsüli, mint a másik kettőt. Ugyanakkor örömmel gondol arra, hogy a magyar irodalomban ott van a másik kettő is, és azok is gazdagítják nemzeti kultúránkat. A filozófiai oktatás nagy segítséget nyújthat a vallásoktatásnak is. Tudatosíthatja, hogy vannak olyan léttartományok, amelyekben belül csak vélekedések lehetségesek, de egyértelmű igazolások nem lehetségesek. A kultúrtörténelem azt igazolja, hogy az ember képtelen leállítani magát ott, ahol eljut az igazolható ismeretek határáig. Az ember alighanem szükségképpen formál nemcsak igazolható, de nem igazolható tételeket is.

A vallások születése, azok el nem halása, rendre újak keletkezése igen virulensnek mutatja ezt a nem

igazolható tételeket is formálni akaró törekvésünket. Virulensebbnek, mint az agnoszticizmust, amely lemond nem igazolható tételek megformálásáról. Bár nem biztos, hogy az agnosztikus lemond az ilyen tételek megformálásáról, hanem csupán nagyon mélyen átéli ezek igazolhatatlan voltát. Mondok egy megállapítást, amely egy olyan tényre utal, amelyet a történelem már sokszor valósnak mutatott. Így hangzik a megállapítás: Az ember a hitéért ölni is képes. Vannak, akik úgy gondolják, hogy az emberi történelem összes tömeggyilkosságai - a háborúkra gondolok - vallásháborúk is voltak. A filozófiai oktatás egyik legfontosabb célkitűzésének tartom, hogy megmutassa a megállapításom által jelzett jelenség borzalmas és abszurd voltát; és hogy megpróbálja ezt a jelenséget kiiktatni a történelemből.

Lehetséges célkitűzés ez? Az, hogy megtanuljunk becsülni, értékelni a nekünk kedvestől, a számunkra megszokottól különbözőt is? Miközben írom e sorokat, az asztalomon fekszik egy 1991-ben New-Yorkban kiadott hatalmas kötet: WORLD SCRIPTURE, a szent szövegek összehasonlító antológiája. A világ összes jelentős vallásainak szent szövegeiből hoz idézeteket az alábbi témákról, melyek a közel ezerlapos folio-kötet tartalomjegyzékét adják:

- A végső valóság és az emberi lét célja
- A gonosz, a bűn, az ember bukása
- Megmentődés és Megmentő
- A vallásos élet
- Gondviselés, társadalom és az Isten Országáa.

e. Kölcsönös egymást megbecsülés

Nagyon fontosnak gondolom, hogy a különböző vallások elkötelezettjei ne féltsék magukat s híveiket a gondolkodás- és viselkedéstann iskolákban folyó oktatásától. Ahogyan a kultúra, a tudomány, a művészet, a sport, a természeti szépségeket megismerni vágyó turizmus mind-mind eszközei lehetnek az egymást megértésnek és a különböző népek egymáshoz közeledésének, messzemenően ezt a szerepet kellene betölteniök a különböző vallásoknak is. A magaménak becsülése, kedvelése miért jelentse mások kincseinek leszólását? Mégis a történelem arról informál bennünket, hogy a különbözőség a vallások világában a gyűlölet és a megvetés magatartásait hozta előtérbe. A mohamedán a keresztény magyar számára a pogány török volt. A keresztény a mohamedán számára pedig a kutyahitű gyaur, ahogyan ezt jól tudjuk nemzeti történelmünkéből. Ismerjük a felvilágosodás előtti irodalmunkat, amelyet mélyen meghatározott a protestánsok és katolikusok egymást gyalázó hangmegütése. Aligha akad jószándékú ember, aki nem akarná a vallási alapú gyűlöletet és egymást megvetést kikapcsolni az emberiség életéből. Mindez semmiképpen sem vezet hitközömbösségre. Ahogyan

más nemzetek kultúrájának megismerése és megszeretése sem eredményezi szeretetünk megfogását anyanyelvünk, nemzeti irodalmunk vagy zenénk iránt. Legalábbis nem szükségképpen. Az a természetes, hogy az ember a magát kitüntetően is becsüli, de emellett a másét is értékeli. Ez utóbbiból nem következik a magaménak elhanyagolása.

A vallás jellemformáló erejét közismertnek gondolom. Egy valláshoz, kultuszközösséghez tartozni, annak tanításait, szimbólumrendszerét az értelem, érzelem és akarat eszközeivel magunkhoz ölelni - ennek nem feltétele egy másik vallás lenézése, semmibe vevése. Ugyanúgy nem, ahogyan saját házastársunk, szüleink, gyermekeink iránt érzett szeretetünk nem növekedik mások házastársának, szüleinek, gyermekeinek nem értékelésétől.

f. Uralkodás és szolgálat

Tovább megyek. A lételeméleti kérdések taglalása bemutatja a tanulóknak, hogy mekkora a szerepe az emberiség életében az ateizmusnak, az agnoszticizmusnak és a különböző vallásoknak. Megmutathatja továbbá, hogy az adott lételeméleti válaszok különbözősége ellenére közösek lehetünk mindannyian az értékek szolgálatában.

Mindenekelőtt a szolgálattal kapcsolatban szeretnék valamit tisztázni. Tárgyunknak rá kell mutatnia az emberi élet alapvetően nagy ellentmondására, mélységes sebére. Video meliora, proboque, deteriora sequor - mondta Ovidius. Látom a jót, próbálom is, mégis a hitványabbat csinálom. Szent Pál ugyanerről tanúskodik. Erdősi Sylvester János patinás fordításában idézem: "Mert jót nem tisztek, mellyet akarok, hanem gonoszt tisztek, mellyet nem akarok" (Róm 7,19). Uralkodni akarunk, s nem szolgálni. Annak ellenére, hogy tudjuk: a szolgálat az, ami épít, amitől épülünk magunk, s aminek erejében épülnek társaink, épül maga az élet. Istenről is kitaláljuk, hogy uralkodik. Isten szolgálatában kívánnánk magunk is uralkodni. Szolimán szultánról mondják, hogy ezzel indult Mohács alá: Ahogyan egy úr van az égben, úgy egy úrnak kell lennie a földön is. De a történelem akármelyik kiemelt alakja (nagy sikerű tömeggyilkosa) gondolhat ilyesmit magáról. Hitler is ráverette a Wehrmacht katonáinak szolgálati övére: Gott mit uns, azaz Isten velünk! Mi, magyarok is Jézust, Jézust kiáltva rohantunk a kontyos pogány törökre, azok is Allah, Allah nevét emlegetve rohantak éles kardjaikkal felénk.

Weöres Sándor írja Rongyszőnyeg c. versében:

Valaha én is úr akartam lenni;

ó bár jó szolga lehetnék!

De jaj, szolga csak egy van: az Isten

s uraktól nyüzsög a végtelenség.

Jézus nem uralkodásra tanította tanítványait, hanem lábmosásra. Az említett antológia megerősíti, hogy Jézus jól látta feladatunkat. Az értékelmeleti oktatásnak

nyilvánvalóvá kell tennie, hogy a családi s az azon kívüli társadalmi lét sikeres megoldása egy falu, egy város, egy ország, egy kontinens és a világfalu vonatkozásában azon fordul, hogy megértjük-e: a szolgálatokban részesedés ellenében lehetséges a szolgáltatásokban részesülni. Aki csak részesülni akarna a szolgáltatásokban, az szét fogja törni a családot, a társadalmat, a nemzeti közösséget, s lehetetlenné teszi az életet Bolygónkon.

g. A kiváltságok hajhászása és egyidejű elutasítása

A filozófiai oktatásnak rá kell mutatnia az emberi törekvővilág másik képtelen ellentmondására is, amely az előzőből nő ki. Tiltakozunk, hogy mások kiváltságosak legyenek velünk szemben, s mi magunk kiváltságokra törekszünk másokkal szemben. Nyilvánvalóvá tenni e tényt nagyon könnyű. A Hegyeshalomnál végződő világot keletre akarjuk tolni Békéscsabáig. Elviselhetetlen számunkra a nyugati életszínvonal s a mi életszínvonalunk közti különbség. Ugyanakkor elviselhető számunkra, ha kétmilliárd embernek a GNP-je (nemzeti jövedelemátlaga) a miénk egytizedét sem éri el. Nekünk, az emberiség 20%-ának a kiváltsága az elviselhetetlen, mások számára a 80% kiváltsága - s benne a miénk is - az elviselhetetlen. A gondolkodás- és viselkedéstan oktatásának meg kell mutatnia az osztályozás és a nemzeti önzés képtelenségét, életromboló hatását. Azt is, hogy miképpen vezet el a kiváltság a kiváltságoltakat az életet már továbbadni nem tudáshoz, a tömeges abortuszhoz, a nemzetpusztuláshoz. Azt is meg kell mutatnia, hogy miképpen vezet ez a kiváltságkergetés az atomhalál, az ökológiai katasztrófa irányában. Fel kell vetnie a kérdést, hogy lehet-e szükségképpen egyedül lehetséges egy olyan gazdasági rendszer, amely szükségképpen vezet az egyre kevesebbek mérhetetlen gazdagodásához, s az egyre többek mérethetetlen elszegényedéséhez?

Utalnom kell itt most arra, hogy ez az a témamegütés, amellyel a tanuló nem feltétlenül találkozik a közéletben, s nem felétlenül találkozik a hitoktatásban. A közéletet a pártok irányítják. A pártok pedig meg akarják nyerni a választásokat, s ennek érdekében osztály-, ill. nemzeti kiváltságok birtokába juthatást kívánnak ígérni választóiknak. A választások megnyerése a megválasztott személyek számára mindenképpen biztosítani fogja a kiváltságos helyzetbe kerülést. (A képviselők fizetését a várható infláció %-ánál nagyobb, a közalkalmazottak fizetését a várható infláció %-ánál kisebb %-ban emelik.) Az egyházakat pedig lefoglalja a maguk intézményei fenn- és karbantartásának a gondja... nekik is kevés a pénzük, még Hegyeshalomtól nyugatra is, hát még keletre, még még keletebbre és délre.

j. Ellenségszeretet és testvériség

Végezetül tárgyunknak szembesülnie kell az erőszak

megengedettségének a kérdésével is. Tudvalevő, hogy Jézus az ellenségszeretetet hirdette. S az is tudvalevő, hogy a jézusi tanítást újra felfedező felvilágosodás a szabadság és egyenlőség mellett a testvériség társadalmát tűzte ki célul az emberiség elé. S kereszténység ide, felvilágosodás oda - börtön, rendőrség, hadsereg, katonai szövetségekhez tartozás nélkül gondolni el az életet, mind a mai napig egyértelműen az utópia (ou = nem, topos= hely) világába tartozik. Ezen erőszakos szervek nélkül élni - nincs hely ezen a világon; legfeljebb a Holdon vagy a Marson. Folytatódik ebben az a mély ellentmondás, ami létünk gyökeréig hatol. A történelmet heti három órában oktatták, amikor én középiskolába jártam, s e tárgy híven beszámolt arról, hogy a sikeres és sikertelen tömeggyilkosságok következtében hogyan tolódtak jobbra és balra, északra és délre a hadseregekkel rendőrséggel, börtönökkel rendelkező szuverén államok határai. Egy, a Földön kívüli megfigyelő ilyen módon számolhatna be rólunk szerzett tapasztalatairól. Teljes erővel dolgozva építik, szépítik bolygójukat, majd egy adott pillanatban, amit odáig építettek, minden erejükkel s életük kockáztatása mellett is tönkre teszik: gépeikkel magasba emelkedve bombákkal pusztítják el munkájuk eredményét. Majd újra kezdik az építést, szépítést.

A történelem órán nem teszik fel azt a kérdést, hogy ez az örültség szükségképpen-e. Tárgyunknak ezt a kérdést fel kell tenni, és meg is kell válaszolnia. A hittanórán felteszik-e?. Nem tudom. Csak azt tudom, hogy van tábori püspökség. Csak azt tudom, hogy nekem sikerült a négy elemi a nyolc gimnáziumot s a hét év teológiát úgy elvégezni 1924 és 1943 között, hogy ez a kérdés nem került elő. Meg azt is tudom, hogy amióta e kérdés egzisztenciálisan meghatározó fontosságú kérdéssé lett számomra, az állampárt illetékesei közötték velem: megérthetem, hogy ezek után a magyar ifjúság nevelését nem bízhatják rám.

Bízom az emberiség jövőjében

Ez a bizalom számomra annyit is jelent, hogy reménykedem: a heti 30 órából kettőt arra fogunk szánni, hogy a magyar s az emberi jövő érdekében ilyen kérdésekről beszéljünk a ránk bízott ifjúsággal. Nem sokaság, hanem gondolkodó és gondolkodástól meghatározott viselkedésű nép tesz csuda dolgokat - költöm át szabadon Berzsenyi Dániel Kodály Zoltántól megénekelt versét:

Nem sokaság, hanem

Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat

(Forr a világ).

Mondom ezt abban a meggyőződésben, hogy azok a nemzetek maradnak meg, amelyek őrzik Isten álmait az emberről, s azok pusztulnak el, amelyek beleszoknak s belehalnak kiváltságaikba.

Budapest, 1997. március 7-én

FARKAS ISTVÁN

HOGYAN TEGYEM NAPRÓL-NAPRA RADIKÁLISAN ÖKOLÓGIKUSABBÁ AZ ÉLETEMET?

Így szólt a házi feladat kérdése, amit Döry Pista barátunk megfogalmazott a BOKOR Ökocsoport legutóbbi találkozásán. Számtalanszor eszembe jutott a feladat. Ízlelgettem, rágogattam, de semmi igazán ínyemre valót nem találtam benne.

Az okokat vizsgálva rá kellett jönnöm, hogy minden, ami más ötlete, más életstílusa, más gondolata és más cselekedete, az lehet jó és lehet rossz is bizonyos szempontból. Tehát általánosságban leírni, hogy erről, vagy arról mi a véleményem, ebben, vagy abban a helyzetben mi az, amit cselekednem kéne és végül is mit teszek, az mások számára végtelenül unalmas, mert semmi olyan nincs benne, ami rezonálna saját belsőjével és ha rezonál, akkor történik az igazából nagy baj, mert azt hiszi, hogy van valami közös bennük. Innen indul ki aztán minden közösség, legyen az párt, hit, vallás vagy izmus, vagy akár csak egy szakkör.

A közösség egy nagyon jó dolog. Szinte mindent megad az embernek, amiben hiányt szenved. Ad programot, ad gondolatokat, ad beszélgető partnert, ad egy társadalmi támaszt - középük tartozom érzést -, ad vezetőt, ad apát, anyát és testvéreket apám, anyám és testvéreim helyett. Mondhatnám nyugodtan, hogy egy jól működő közösség, amely nagyfokú mozgás és gondolat szabadságot biztosít a tagjainak, szinte mindent megad, amire szüksége van, esetleg még az anyagi javakat és a biztonságot is. Ha ez egy vallási alapú közösség, akkor az előzőeken túlmenően lelki támaszt, lelki életet, lelki vezetést és lelki-ismeretet is adhat.

Ki az, aki ennél többre vágyhat? Aki ideáig eljutott és élvezi a közösségi élet minden előnyét az a továbbiakra két utat választhat. Vagy megmarad ebben a kellemes állapotban és mint egyszerű - büszke - közösségi tag éli le életét, hirdelve persze mindenütt a közösségi lét és főleg a saját közössége előnyeit a többi kívül rekedtnek — vagy tovább lép, vezetője lesz a közösségének, új programokkal áll elő, maga mellé gyűjti a közösség megújulni kész tagjait és kilép a világba, mint új közösségvezető: pártvezér, képviselő, főpásztor, próféta, vagy csak valami világméretű szervezet alapítójaként.

Kivételesen minden közösségi ember — és ki ne lenne az — megpróbálja gondolatait, tapasztalatait, eredményeit és kudarcait aztán továbbadni a tanítványainak, a gyerekeknek és a gyerekeinek.

Az egész folyamat teljesen hétköznapi és kár is lenne rá szót pazarolni, ha nem éltek volna és nem élnének olyanok, akik ebből kimaradnak, vagy kiszállnak és valami egészen más irányt nem választanak. Végül is –

– szerintem —, ez utóbbiak azok, akikkel érdemes foglalkozni, mert akik — saját hibájukon kívül — kimaradnak a közösségi létből, ha tudnának erről a lehetőségről, valószínűleg ők is ezt az utat választanák. Ők — akik tudatosan kiszállnak — Keleten, ötven éves korukban elhagyják magas pozíciójukat és családjukat — akiről persze már gondoskodtak — és sárga köpenyben, koldulva élik életüket keresve a gurujukat. Majd megtanulva tőle mindazt, ami nem a közösségi, hanem az egyéni létből fakad — azaz megismerik önmagukat — visszatérnek, hogy tanítsák azokat, akik hozzájuk jönnek és alkalmasak a tanításra.

Ők azok, akik Nyugaton Nobel-díjasként, vagy csak egyszerű emberként elvonulnak egy kis hegyi, vagy vidéki, falusi iskolába tanítani, vagy csak egyszerűen tyúkot tenyészteni.

Ők azok, akik az ó- és újkori történelem könyvekben ritkán szerepelnek, de hatásuk jóval nagyobb, mint hírnevük. Belőlük lett számtalan szent, vallásalapító, vagy csak olyan egyszerű ember, akinek a szavai még ezer év múlva is fennmaradtak. Ezek az emberek valami olyasmire jöhettek rá, ami a ma hozzáférhető nyelveken nehezen mondható el, de amely tudásnak, beszéd nélkül is mérhetetlen nagy hatása van. Mivel azonban ők is emberek voltak, valamilyen formában mégis, ha töredékesen is, fennmaradtak a gondolataik.

Ezekből tudhatja meg bárki, hogy ők is elindultak a vallás, a tudományos gondolkodás útjain, de valamikor megfordultak és onnan kezdve már nem hittek a szemüknek, a fülüknek és a közösségi szabályoknak, hanem egyedül a szívüknek. A szívükkel kezdtek látni, hallani, tapasztalni és a szívükön keresztül — azaz belülről — kezdték magyarázni a világot, a természetet, az emberi közösségeket és magát az embert is. Innen kezdve aztán már senki sem értette meg őket, mert olyanokká váltak, mint a látó a vakonszületettek között. Hogy hogyan függ össze mindez a házi feladattal? Hát ez egyszerű.

Szerettem volna tudományosan elmagyarázni, hogy miért nem csináltam meg a házi feladatot. Mert hát mit érne az másnak, ha arról mesélnék, hogy eszemben sincs semmilyen ökológiai akcióban részt venni, kezdve a szemétszedéstől egészen a Greenpeace-ig. Nem azért, mintha ezekkel nem értenék egyet, de úgy érzem nincs jogom lépni addig, amíg nem tettem alkalmassá a szemem, fülem, szám a belső, a szívemen keresztül történő érzékelésre.

Ha ezek a tevékenységek már nem a munkáim lesznek, hanem — mint az indián kosárfonó asszonynak — az imádságom, az áldozati szertartásom, akkor már érdemes lesz hozzákezdeni, de akkor már bármihez, mert minden cselekedetem megszentelt lesz és a gondolataim is többet fognak használni, mint bármely világméretű akció.

És addig? Addig semmi! Addig megpróbálok nem káromkodni, ha valaki rálép a lábamra a metron, vagy elnyeri előlem az ötöst, megpróbálok odafigyelni arra

aki kérni jön hozzám és megpróbálok kiszállni minden olyan helyzetből, amikor versenyezni kell valakivel kezdve az állásomtól egészen a legutolsó divatú videó megszerzéséig. Mit érne az másoknak, ha arról beszélnek, hogy eszem ágában sincs vitatkozni arról, hogy az atomerőművek, a vízierőművek, vagy a hőerőművek a természetkárosítóbbak, mert halvány fogalmam sincs arról, hogy mi a hasznos a természetnek és hogy egyáltalán a haszonnak van-e értelme a természettel kapcsolatban. Amiről beszélni tudok, az a madárcsicsergés a tavaszi erdőben, a napfelkelte, a rókakölykök játéka, az unokám szeme, a fű növése és a felhők kergetőzése.

Ez viszont jó, ha néhány öreg nénikét, vagy egy-két álmodozó szerelmest érdekel.

Vagy mit érne az másnak, ha arról mesélnék, hogy semmit sem teszek az éhezőkért, a szomjazókért, a menekültekért, vagy a trópusi őserdőkért, pedig tudom, hogy elsősorban ezekért kellene élnem.

Csak arról tudnék mesélni, hogy néha megetetek néhány kóbor macskát, inni adok azoknak a növényeknek, melyek rám bízták magukat — helyesebben kiszolgáltatták magukat nekem. Meghallgatom az ismerőseim panaszát, akik mások nyelve, vagy saját maguk elöl menekülnek és évekig gondolkodom azon, hogy hogyan tudnám elkerülni a ház tetejét veszélyeztető fa kivágását. De hát kit érdekel mindez és ki tudja azt, mit jelentenek ezek nekem?

Hogy hogyan teszem napról-napra radikálisabban ökológikusabbá az életem? Sehogy! Nem is akarom, mert ami már ehhez az ökológikus szóhoz tapad, az már megint az az út, ami a tényeket vizsgálja és ekként akar eljutni az élet értelméhez. Jómagam még nem tartok ott, hogy olyan tiszta szívvel rendelkezem, amin keresztül nézve megláthatnám annak a mérhetetlen pusztulásnak az értelmét, amit a mai világban látok.

Ezért az, amit akarok és napról-napra egyre radikálisabban meg akarok valósítani, az a szívem megtisztítása, a látásom és hallásom megtisztítása és az érzékenységem fokozása mindazok iránt, amire a szív érzékeny — a mások szenvedésére, mások betegségére, mások félelmére, mások anyagi gondjára. De nem a világ, nem Európa, nem Magyarország, csak a szomszéd, a kolléga, az unoka, a barát, az idegen és – majd egyszer talán — az ellenség gondjaira.

Köbánya, 1992. január

TRAUTTWEIN ÉVA

„EGYETLEN HÁZAT SE HAGYJ KI!”

INTERJÚ A SZENT MÁRTON-DÍJAS SOMOS LÁSZLÓ KAPOSFŐI PLÉBÁNOSSEL

„Örülünk és büszkék vagyunk, hogy maga a papunk. Vigyázzon magára, hogy nagyon sokáig közöttünk lehessen.” Kaposfőn így fogadták a hírt, hogy idén Somos László plébános, a Kaposvári Egyházmegye általános helynöke kapta a Szent Márton-díjat a cigánypasztorációban végzett munkája elismeréseként.

Szent Márton egykor nem tudott elmenni a didergő koldus mellett, megosztotta vele a köpenyét. László atya élete is mások szolgálatáról szól, immár huszonhat éve. Hogyan kezdődött a papi élete, és hová jutott az eltelt esztendőkhöz?

Reggel kilenc órakor érkezünk Kaposfőre. A plébánia a falu főutcáján, az általános iskolával szemben, a templom mellett áll. A kapuja nyitva, ételhordóval érkeznek és távoznak az emberek. Naponta négyszáz adag ebédet osztanak ki itt cigány és nem cigány rászorulóknak, a falu legszegényebb lakosainak. A tágas udvaron a nyarat idéző trambulín, pingpongasztalok. Szemben, az iskolában csend van, az ablak előtt virágok, gyertyák. „Az iskola egyik szeretett tanára belehalt a koronavírus-fertőzésbe, ezért egy hete online folyik a tanítás, így a tanodába sem jönnek a gyerekek” – magyarázza a rendkívüli körülményeket Somos László, aki 1994-ben került Kaposfőre.

Akkor még nem is sejtette, hogy a lelkipásztori területén olyan nyomorúságot fog találni, ami a 20. század végén elképzelhetetlen. „Egy hónapja voltam Kaposfőn, amikor keresztlőre jelentkezett nálam egy cigány család. A kitűzött napon hiába vártam őket a templomban. Megvolt a címük, ezért elindultam hozzájuk. Az utcán beszélgető asszonyok igazítottak útba, mondták, hogy menjek túl az utolsó házakon is,

majd még tovább, túl a nádas-bokros területen. Megdöbbenő látvány fogadott, amikor odaértem. Szekrény magasságú putrik sorakoztak egymás mellett. A vesszőből font falakat kívül-belül sárral tapasztották be, a tető félbevágott vashordóból készült. Bent egy dobogó volt a bútorzat, vagy csak szalma, arra ültek az emberek. Víz egy messzi nyomókútból hozták, villany, gáz sehol. Az utca tele volt gyerekekkel.

Az első látogatásom után nem tudtam se enni, se aludni. Ők is az én embereim, a plébánosuk vagyok – ez járt a fejemben, és elkezdtem a telepre járni.

Megismertem az összes családot először Kaposfőn, aztán a többi hozzám tartozó faluban is. Egy év elteltével

meghívtam a cigány családokat a plébániára egy közös ebédre, mindenkit személyesen. Jöttek lóval, lovas kocsival, biciklivel, vagy hetvenen gyűltek össze. Jól érezték magukat. Az asszonyok bekéredztek a

plébániára, kérték, hogy mutassam meg a lakásomat. Még a szekrényemet is kinyitották, és nagyon boldogok voltak, hogy mindent megnézhetek nálam. A gondviselés is a segítségemre volt, mert minden telepről eljöttek néhányan, így mindenhova elvitték a hírt, hogy jó volt a plébánián. Attól kezdve nagyon jó kapcsolat alakult ki közöttünk.”

László atya rendszeres vendég lett a cigánytelepeken. A hozzá tartozó falvakban a cigányok mindenütt elkülönülten élnek. Kaposfőn még ma is földes út vezet hozzájuk. A rendszerváltás utáni években az összes cigány munkanélküli volt, rettentő szegénységben éltek.

Két generáció nőtt fel úgy, hogy a szülők nem dolgoztak, mert nem tudtak elhelyezkedni. A gyerekek nem láttak felnőttest munkába járni.

Változást a közmunkaprogram hozott. „Aki soha nem kelt fel reggel, és egész nap azt csinált, amit akart, az nem tudta volna megállni a helyét egy munkahelyen. A

közmunka viszont helyben volt, és az emberek lassan hozzá tudtak szokni a rendszeres munkába járáshoz. A kevés pénz, amit kerestek, a kétszerese volt a segélynek, amiből addig éltek. Ez sokat változtatott a cigányok gondolkodásán. A „szocpol”-nak köszönhetően aztán javultak a lakáskörülményeik is, a telepeken házakat építettek. Újabb ugrást az jelentett, hogy az építőiparban megnőtt az igény a munkaerőre. Ma már buszokkal jönnek a férfiakért a toborzók, és viszik őket az építkezésekre.”

László atya kezdettől fogva igyekezett a gyerekekre összpontosítani. Kaposfőn 2004-ben tanoda épült, majd közösségi házak, ahol napközis rendszerben foglalkoznak a gyerekekkel.

Itt nemcsak a tanulásra, hanem a játékokra is lehetőség nyílik, és sok-sok közösségi programra is várják az embereket, emellett pedig fürdeni és mosni is lehet.

Az ünnepek nagyon fontosak a cigány emberek életében, ezeken a rendezvényeken, amelyek mindig fellépéssel kezdődnek, részt vesz az egész család. „A cigány ember szeret kiállni, szerepelni, énekelni. Korábban csak a karácsonyt és a húsvétot ünnepelték meg, és ezek az alkalmak főleg arról szóltak, hogy együtt legyenek, sokat és jókat egyenek-igyanak. Az ünnepekre mindig összegyűlik a nagycsalád, ami a nagyszülők, a nagybácsik és nagynénik meg az unokatestvérek összességét jelenti. Az egyházi ünnepeket is a közösségi házakban tartjuk a cigány lakosok nagy örömeire. Szinte mindenki eljön ezekre a rendezvényekre.”

A közösségi házak nem ismeretlenek a gyerekek előtt. Az óvodáskorúak itt kapnak korai fejlesztést, az általános iskolások ide járnak tanodába és napközibe, és a középiskolások kezét sem engedik el, kísérik őket a tanulmányaik végeztéig. Ma már minden gyerek befejezi az általános iskolát, megszűntek az osztályisméltések, sőt, sokan tovább is tanulnak.

De a gyerekek mellett a felnőtteket sem hagyják segítség nélkül. A várandós és a kisgyermekes asszonyok baba-mama klubba járnak, itt készülnek fel az anyaságra. László atya és huszonöt munkatársa, valamint az önkéntes segítők minden korosztályra odafigyelnek, tudják, melyik család mivel küszködik, milyen örömeik, kudarcaik vannak. Minden közösségi házat két tanár és egy helybeli munkatárs működtet. Ha új ember csatlakozik hozzájuk, László atya elküldi, hogy menjen házról házra, ismerkedjen meg az emberekkel, beszélgessen velük. Ahhoz, hogy segíteni tudjanak, elengedhetetlen a jó kapcsolat és a bizalom, vallja.

A Szent Márton-díj átvételekor Somos László arról beszélt, hogy a cigányok szolgálatával kettős célja van: a cigány embereket segíteni szeretné méltóságuk felismerésében, a magyar embereket pedig rá akarja döbenteni a cigányok emberi méltóságára. Mint mondta, „ettől sajnós még messze vagyunk”. De a huszonhat év alatt sok minden változott, jobb az emberek között a viszony és a hangulat is. „A tanoda létesítésekor elmondtam nekik, nem mindegy, hogy az unokájuk milyen cigánnyal fog együtt élni.” Még ma is megvan a távolságtartás a magyarok és a cigányok között, mindkét fél részéről. A cigány emberek úgy gondolják, a magyarok lenézik őket, ez az érzés már gyerekkorukban beléjük rögződik. Hiszen a cigány gyerekeknek nincs olyan ruhája, cipője, mint a magyarnak, és ezt az iskolában a gyerekek azonnal észreveszik. A szülőknek nagyon fáj, ha lenézik a gyerekeket és őket.

Tudnunk kell, hogy nekik is sok sikerük és örömük van, de még több kudarcuk és fájdalomuk

– mondja László atya.

A kaposfői módszer azonban eredményes: „A felnőttek dolgoznak, a gyerekek tanulnak és szakmát szereznek. Kiutat jelent az oktatás és a nevelés, amely szélesebbre nyitja az ember látókörét, és erkölcsi tartást ad. „A munka, a tanulás és a katolikus hit gyakorlása meg tudja változtatni az emberek gondolkodásmódját és egész életét. Már nem írják le magukat a cigány emberek, mint akkor, amikor semmilyen munkára nem kellettek. Minden európai nép a kereszténység segítségével emelkedett fel, a cigányság sem kivétel ez alól.”

Mindannak, ami itt történik, közös nevezője a szeretet.

Somos László szerint nem kell mást tenni, mint szeretettel jelen lenni a cigány emberek között. Nyitottak az emberi kapcsolatokra és a hitre, „csak irgalmas szívvel el kell menni hozzájuk, egyetlen házat sem szabad kihagyni”. Ezt vallja munkatársaival László atya, és úgy gondolja, az eltelt több mint negyed évszázad alatt sokat segítettek itt a cigányságnak.

A plébános munkáját számos díjjal ismerték el. 2009-ben Somogy Polgáriért-díjat és Raoul Wallenberg-díjat kapott, 2010-ben a Somogy Megyei Prima-díj egyik kitüntetettje volt, 2018-ban pedig a Józsolgálat-díj életműdíjasa. Ő azonban nem említi az elismeréseit, szerény ember. Papi jelmondatához híven él: „Nem azt keresem, ami nekem hasznos, hanem ami másoknak van javára, hogy üdvözüljenek.”

Tíz településen több száz cigány felnőtt és gyermek felemelkedését és hitbéli gyarodását szolgálja Somos László és munkatársi közössége. Annak tudatában kell élnünk, hogy mindannyian emberként születünk, és mindannyian a teremtő Isten képét viseljük magunkon – vallja a plébános.

Az Úristen egymásra bízott bennünket. Azt várja tőlünk, hogy testvért lássunk minden emberben. Senki sem választhatta meg, hogy hová szülessen, egyedül csak Jézus Krisztus. Ő pedig az istállót választotta.

Amikor a cigányokhoz megyek, Jézushoz megyek. A lényeg, hogy a legkisebbekben, a szegényekben, a betegekben, az elesettekben, a rászorulóknak, a társadalom peremén élőkben, a cigányokban ismerjük fel Krisztust, aki valóságosan jelen van az Oltáriszentségben, és olyan szeretettel fordulunk hozzájuk, amilyen szeretettel Jézus szereti őket. A cigánypasztorációnak ez az alapja. A többit megsúgja a Szentlélek, ha irgalmas és befogadó a szívünk.

GROMON ANDRÁS

JÁNOS ÉS JÉZUS

Keresztelő János és Jézus viszonyának problémája sokrétű. A kifejtésben öt réteget veszünk majd szemügyre, itt a bevezetésben azonban csak arra szeretnénk rámutatni, hogy amikor erről beszélünk, akkor az általunk teljes bizonyossággal és világossággal nem ismert (s talán soha meg sem ismerhető) egykori valóság és az evangélisták többé-kevésbé világosan felismerhető teológiai fikciói között mozgunk: azt próbáljuk megfogalmazni, hogyan is történhetek a dolgok valójában, azaz *reális hipotézist* igyekszünk alkotni, jobbra mellőzve a bonyolult szövegértelmezési – exegetikai – munka folyamatát (amiből egyébként kiderülhetne, hogy egy-egy szöveget miért sorolunk egyik vagy másik kategóriába, miért ilyen vagy olyan értelmezést adunk neki), s csak e munkafolyamat (pillanatnyi) végeredményét közöljük.

1. Keresztelő János önértelmezése. – János igehirdetésének tartalma hatalmas apokaliptikus látomás volt: Isten, a haragos bíró megelégedte népének (az emberiségnek?) bűneit, elhatározta magát a végső bosszúra és rendcsinálásra, s a végrehajtás is küszöbön áll: a fejszét már a fák gyökerére tette, hogy kivágjon

minden olyan fát, amely jó gyümölcsöt nem terem, és kezében van már szórólapátja, hogy megtisztítsa szérűjét: búzáját csűrbe gyűjti, a pelyvát soha ki nem alvó tűzben égeti el; mindettől csak az menekülhet meg, aki jó gyümölcsöket terem, megvallja bűneit, és bűnbánata jeléül alámerítkezik nála a Jordán vizében (Mt 3,5-12; Mk 1,4).

János e *haragos Bíró-Isten* és az általa tervezett apokaliptikus végmegoldás¹ előfutárának, *útkészítőjének tartotta magát* (Jn 1,23: „Én a pusztában kiáltónak szava vagyok. Egyengessétek az Úr útját”, vö. Mk 1,2), s úgy vélte, hogy ő, aki csak vízbe meríti az embereket, arra sem méltó, hogy lehajoljon, és megoldja a saruszíját annak, aki majd utána jön, aki erősebb, hatalmasabb nála, és aki majd (az isteni ítélet) tűz(é)be meríti bele az embereket (Mk 1,7; Mt 3,11; Lk 3,16; Jn 1,26-27).²

2. Jézus önértelmezése. – Négy rövid mondatban csak a lényeg: a) *Nem tartotta magát Messiásnak.* Amikor Péter ezt vallja róla, szigorúan megtiltja tanítványainak, hogy ezt híreszteljék róla (Mk 8,30-31). Föltárva a zsoltárszöveg belső ellentmondását, kimutatja, hogy a „Lélekben szóló” Dávid tévedett, és nem létezik semmiféle Messiás (Mt 22,41-46)! A főpap kérdésére, ő-e a Messiás, azt feleli: „Te mondtad”, ami annyit tesz: „Ez a te véleményed. Én azt mondom...” (Mk 14,62). – b) *Nem tartotta magát Istennek* (Mk 10,18-ban így szól a gazdag ifjúhoz: „Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó, csak egyedül Isten”). – Ezekkel szemben: c) *„Emberfiának” tartotta magát,* azaz egyszerű, normális embernek, aki eszik és iszik (Mt 11,19), akinek nincs hová lehajtania a fejét (Mt 8,20), aki azért jött, hogy keresse és megmentse, ami elveszett (Lk 19,10), s aki nem uralkodik, csak szolgál (Mk 10, 44). – d) *„Isten fiának”* vagy „a” fiúnak *tartotta magát,* azaz: Istenhez tartozónak, Isten képviselőjének, követének (Mk 12,6), aki tudja, milyen az Isten (Mt 11,27), akinek viselkedése olyan, mint Istené (Mt 5,45: „Így lesztek fiaim...”), s akiben ezért Istennek kedve telik (Mk 1,11).³

3. Keresztelő János véleménye Jézusról. – Gyakorlatilag lehetetlen megmondani, kinek-minek tartotta János Jézust, mert nincs hozzá fogódzópontunk, különösen János és Jézus találkozásának időpontjára nézve: legfeljebb azt feltételezhettem Jézusról, hogy a bűnbánók egyike; még a legvégén, halála előtt is *csak a bizonytalanságát tudjuk megragadni:* „Te vagy-e az eljövendő, vagy mást várjunk?” – kérdezteti börtönéből (Mt 11,3; Lk 7,19). Ez a kérdés azonban közvetett tagadást takar, hiszen azt mutatja, hogy János még a börtönben is a sokak által vágyva vágyott „igazi

¹ Vö. „Endlösung”, „Ez az harc lesz a végső” stb.

² Itt nyitva hagyhatjuk azt a kérdést, hogy ezen az „utána jövőn” valamiképpen magát Isten, vagy – ami valószínűbb – az Isten döntését végrehajtó Messiást értette-e.

³ Ennek megfelelően azt is tanította, hogy bárki lehet „Isten fiává”, sőt az is a dolgunk, hogy Isten „gyermekéből” Isten „fiaivá-lányaiavá” váljunk.

Messiásra” várakozott, aki dávidi harcossággal kiszabadítja Izraelt a rómaiak (öt pedig Heródes) kezéből, azaz nem tartotta Jézust a Messiásnak!⁴

Megerősíti ezt az eredményünket, ha helytálló az az értelmezés, amelyet annak a minősítésnek adhatunk, amellyel János nagyon korán illetve Jézust: „Isten báránya”. Feltételezhető, hogy eredetileg akkor mondta ezt rá, amikor Jézus elvált tőle, kicsit élesebben: hátat fordított neki (Jn 1,36⁵). János, aki prófétaként minden bizonnyal mélységesen meg volt győződve istenképének tévedhetetlenségéről, érezve-látva korábbi követőjének, Jézusnak az elfordulását, azt vár(hat)ta, hogy Istennek szánt áldozati bárányként le fogják ölni Jézust, hiszen biztos, hogy az igazságos Bíró soha ki nem alvó tűzben fogja sütögetni mindazon bűnösöket, akik megvetik az ő (János) megmentő alámerítését.⁶

4. Jézus véleménye Keresztelő Jánosról. – Jézus kezdetben szimpatizált, sőt azonosult János istenképével és apokaliptikus teológiájával, és elfogadta az alámerítéssel történő rituális megtisztulást: ezért merítetté alá magát Jánossal a Jordánban (Mk 1,9).

Az alámerítéskor szerzett istenélménye, istentapasztalata (Mk 1,10-11), valamint az azt követő pusztai számvetés (Mk 1,12-13; Mt 4,1-11; Lk 4,1-12) nyomán megváltozott a véleménye („teológiája”), és szakított János elveivel és gyakorlatával: nem tért vissza hozzá, hanem új utakra lépett.⁷

Érdekes bizonyossága lehet ennek a fordulathoz Jn 3,25. Miért olyan fontos az evangélista számára betoldani, hogy vita támadt János tanítványai és egy meg nem nevezett „zsidó” között az alámerítés értelméről és hatásáról? Valószínűleg azért, mert – immár – maga Jézus vitatta az alámerítés szükségességét, hiszen később azt fogja tanítani (Mk 7,18-23), hogy csak a belső szándék, a szív milyensége teszi az embert tisztává vagy tisztátalanná. Egyébként: a **h** kódex „zsidó” helyett „Jézus”-t olvas ezen helyen...

Mindazonáltal Jézus továbbra is *elismerte egykori mestere érdemeit*: méltányolta, hogy János az igazságosság útjára akarta vezetni kortársait (Mt 21,32), noha ő maga már túllépett azon; dicsérte állhatatosságát és aszketikus keménységét, melyet Isten(nek a saját módján felfogott) ügyéért vállalt (Mt 11,7-8.18), és arra a következtetésre jutott, hogy „asszonyok szülöttei

között nem támadt nagyobb Jánosnál” (ez persze emfatisz keleti beszédmód, nem értendő szó szerint). Nem vitatta el János prófétai mivoltát (Mt 11,9a; Lk 7,26a) – de hogy „prófétánál is többre” tartotta volna, ez a gondolat a fordítók tévedésén nyugszik csupán, akik a tárgyesetet alanyesetként értelmezik (Mt 11,9b; Lk 7,26b⁸).

Elismerése azonban nem akadályozta meg Jézust abban, hogy ki ne jelölje *a saját mércéje szerint* János helyét: „Aki Isten országában a legkisebb, az nagyobb nála” (Mt 11,11). Jézus szerint tehát *János kívül volt az Isten országán*, bár kívül a legnagyobb; de a belül lévők közül a legkisebb is nagyobb nála! Mi magyarázza ezt a kemény véleményt? Egyszerű: Jézus a feltételek és korlátok nélküli szeretet országát hirdette, ezt nevezte „Isten országának”. A fiúságra magát méltatlannak nevező „tékozló fiú” (Lk 15,19.21) vagy a magát bűnösnek tartó, irgalomért esdeklő vámos (Lk 18,12) a szeretet e mágneses terén belül mozog; az aszkéta, ám bosszút és erőszakot hirdető (Mt 3,7; Lk 3,7) János kívül marad rajta: kívül, a korrekt igazságosság világában (vö. Mt 21,32).

Ezen általános véleményét Jézus több más nyilatkozatával is igazolta: Elutasította János böjtölési gyakorlatát (Mk 2,18-19a), amely mögött az a gondolat húzódott meg, hogy engesztelni kell az igazságos Istent. Továbbá *elvetette* annak az Illés prófétának a szellemét, aki lemészároltatta a Baál-papokat (1Kir 18,20-40), és úgy látta, ez a szellem támadt föl Jánosban, aki szintén erőszakkal akart „helyreállítani minden régít” (Mt 17,10-13; 11,13). Meglehet, Jánost is *besorolta* azok közé, akik erőszakosan lépnek föl Isten országa ellen, és elragadják azt a néptől (Mt 11,12). Az azonban biztos, hogy Jánost a „benne megbotránkozó”, vagyis az őt elutasítók közé sorolta (Mt 11,6; Lk 7,23⁹), és világosan *kimondta*: „A törvény és a próféták Jánosig tartottak; attól kezdve Isten országa hirdetik jó hírként” (Lk 16,16).¹⁰

Jézus mindezek ellenére *nem kiáltotta ki magát győztesnek Jánossal szemben*. Szerényen és józanul megállapította: a gyümölcsök mutatják meg, melyik út a „bölcs” (Mt 11,19; Lk 7,35), hiszen gyümölcsceikről ismerhetnek meg a próféták (Mt 7,16), és nem a kortársak szeszélyei (Mt 11,16-17) vagy teológiai divatok döntenek érvényességükről.

5. Az evangélisták véleménye Keresztelő János és

⁴ E megállapításunk alapján kiegészíthetjük a János önértelmezéséről mondottakat is egy nagyon fontos elemmel: nem tartotta magát Jézus előfutárának!...

⁵ A helyes fordítás nem „[Jézus] közeledett”, hanem „körbejárt”, „arra járkált” (Csia Lajos fordítása), azaz gyakorlatilag: „elment mellette” – ahelyett, hogy odament volna hozzá!

⁶ Egészen más kérdés – még utalunk rá –, hogyan értelmezi majd János evangélista az „Isten báránya” kifejezést.

⁷ Mk 1,14; Mt 4,12-13.17; Lk 4,14-15; Jn 1,36.37-39; 3,22-23; 4,2.

⁸ A perisszoteron eredeti értelme nem az, hogy „[ő] nagyobb”, hanem: „[ti] nagyobbat [kerestek]”. Vagyis: „[ti kerestek] prófétánál is nagyobbat”, mivel úgy vélték, „ez az, akiről írva áll...” (Mt 11,1; Lk 9,27).

⁹ Az erőszakos Jánosnak nem tetszett az egyetemes megbocsátást prédikáló és gyakorló, szelíd Jézus.

¹⁰ Vö. Mt 11,13, amely hiányosnak, és ezért bizonytalan értelműnek látszik, de Lukács alapján talán így értendő: „Valamennyien, a törvény és a próféták, beleértve Jánost is, [csak] prófétáltak Isten országát”, azaz a bizonytalan jövőre ígérték, „mostantól azonban [általam] fölkináltatik”.

Jézus viszonyáról. – Az a kép, amely általánosan él a keresztényekben János és Jézus viszonyáról, az evangélisták teológiai fikcióinak eredménye. A fentiek ugyanis azt mutatják, hogy egy nagyon rövid (a Jézus alámerítését megelőző) időt leszámítva János és Jézus „szemben állt” egymással, teljesen ellentétes „teológiai irányzatot” képviselt. Az evangélisták azonban ezt a képet szinte a felismerhetetlenségig eltorzították, sőt ellenkezőjére fordították.

Egyrészt harmonizálták, „szinkronba hozták” Jánost és Jézust: Márk azzal, hogy a Jézus által megvalósítandó „Szentlélekbe merítést” adja János szájába, meg sem említi (a valóban Keresztelő János-i) „tűzbe merítést” (1,8). Lukács enyhébben, a tűz mellett említi a Szentlelket (3,16). Máté azzal, hogy szó szerint ugyanazzal a mondattal foglalja össze János és Jézus tanításának lényegét: „Térjete meg, mert elközelgett a Mennyek országa” (3,2; 4,17). János is a legteljesebb összhang képét kelti a vőlegény és barátja képével (3,29).

Másrészt, ezen az összhangon belül, Jézust fokozatosan egyre inkább fölébe helyezték Jánosnak: Márknál (ebben a szűkebb összefüggésben) ez még alig jelenik meg: a (Mátétól ismert) Keresztelő János-i igehirdetés lényegét Jézusnál így toldja meg: „és higgyetek az üdvösség jó hírében” (1,15). – Máté úgy állítja be a dolgot, mintha épp Jánosnak lett volna igénye Jézus által alámerítődni, s csak Jézus energikus intésére lett volna hajlandó alámeríteni őt (3,14-15), ami képtelenség, hiszen János még a börtönben is kétségbe vonta, hogy egyáltalán Isten küldte-e Jézust (Mt 11,3).¹¹ – Lukács már egyenesen grandiózus tablót fest: a „felülmúló párhuzamosság” sémájával mutatja be János és Jézus születésének hírül adását, majd születésük történetét, s e kétszer két pillért diadalívként köti össze Mária látogatása Erzsébetnél, közelebről a Magnificat: Lukács beállítása szerint János anyja meddő, *angyali híradás* nyomán mégis fiút szül (1,5-25), Jézus anyja pedig egyenesen szűzként szül fiút, szintén *angyali híradás* nyomán (1,26-38), a fiúk közül az egyik a Magasságbeli prófétája (1,57-80, konkrétan a 76. v.), a másik viszont már csaknem a Magasságbeli maga: Üdvözítő, Messiás és Úr (2,1-20, konkrétan a 11. v.), a középső történet pedig (1,39-56) egyszerre fejezi ki a párhuzamosságban rejlő harmóniát (a két várandós nő találkozása, ld. festészet) és a felülmúlás motívumát (1,43: „Uram anyja jön hozzám”). – János (a maga krisztológiájának megfelelően) még magasabbra, sőt a lehető legmagasabbra vonja az ívet: nála Jézus a világ bűneit elvevő „Isten báránya” (1,29), „Isten Fia” (1,34), maga az isteni Logosz (1,1), aki azonos Istennel (1,2), ettől azonban ábrázolásában még tökéletes az összhang Keresztelő János és Jézus között (1,6-8; 1,26-34; 3,28-

30).

Harmadrészt – ami immár egészen konkrétan János és Jézus viszonyát illeti – az evangélisták (őszövétségi minták alapján) megteremtették az (azóta közkeletű és általánosan elfogadott) „előfutár-sémát”, nevezetesen hogy János Jézus előfutára, útkészítője. Mindhárom szinoptikusnál megtalálható ez az elképzelés (Mk 1,2; Mt 11,10; Lk 7,27 – ezenkívül Lukácsnál még egy másik összefüggésben is: 1,76), s mindhárman egy Malakiástól vett idézettel (3,1) fogalmazzák meg azt: „Íme, elküldöm előtted követemet (*angelosz!*), hogy előkészítse előtted az utat.”

Csak hogy van itt egy „kis” turpisság; (pre)konceptiójuk érdekében az evangélisták kétszeresen is megváltoztatták az idézet eredeti szövegét: annak főmondatában nincs benne az „előtted”, mellékmondatában pedig „előtted” helyett „előttem” áll. Micsoda különbség! Az eredeti értelme az, hogy Jahve elküldi követét (aki egyébként Mal 3,23 szerint Illés próféta), hogy előkészítse számára (!), a *Bíró-Isten számára* az utat – az evangélisták által konstruált értelemben viszont Isten Keresztelő Jánost küldi (aki a visszatért Illésnek számít, vö. Mt 11,13; 17,10-13), hogy előkészítse az utat *Jézus számára*... Íme, egy nagy hatású kis krisztológiai csavarás... Az alkalmazás abszurditása egyébként is nyilvánvaló lesz, ha elolvassuk a teljes Malakiás-kontextust (3,1-5): „Nézzétek, elküldöm követemet, hogy előkészítse előttem az utat. Hamarosan belép szentélyébe az Úr... Lám, már jön is!... De ki fogja tudni elviselni jövedele napját? És ki maradhat állva, amikor megjelenik? Mert olyan, mint az olvasztók tüze és a ványolók lúgja. Leül, mint az ezüstolvasztó és tisztító mester... Elmegyek hozzátok és ítéletet tartok...” Ez lenne érvényes Jézusra?

Ugyanilyen, bár kisebb súlyú csavarással még egyszer találkozunk a szinoptikus evangélisták Keresztelő Jánosról szóló történetében: mindhárman megváltoztatják az idézett izajási mondat tagolását, feltételezhetően azért, hogy hihetőbbé tegyék a prófécia és annak „beteljesedése” közötti összefüggést, így aztán az „Egy hang kiált: Készítsetek utat a pusztában az Úrnak!” (Iz 40,3) helyett azt olvashatjuk: „Egy hang kiált a pusztában: Készítsetek utat az Úrnak!” (Mk 1,3; Mt 3,3; Lk 3,4).

Ezt a „hibát” egyébként Lukács az 1,76-ban is elkövette, csak „pontatlanul”, ismét elárulva krisztológiai tendenciózusságát: „az Úr, a Magasságbeli útjának előkészítése” helyett ugyanis mondanivalójának megfelelően „a Messiás útjának előkészítését” kellett volna írnia...

János aztán nem körülményeskedik utalásokkal és

¹¹ Mellesleg, ha Máténak igaza lenne, akkor Jézus csak úgy csinált volna, mintha szüksége lenne a bűnbánati

alámerülésre – azaz színjátékkal, hazugsággal kezdte volna működését

idézetekkel, hanem minden teketóriázás nélkül szájába adja Keresztelő Jánosnak a séma klasszikus megfogalmazását: „Én nem vagyok a Messiás, hanem csak előfutára” (3,28).

A fentiek nyilvánvalóvá tehetik, hogy János és Jézus – tűz és víz, föld és ég. János (minden nagysága ellenére) mindenestül a zsidóság világán belül mozog, Jézus viszont (minden zsidó gyökere ellenére) kilépett abból, és átlépett Isten világába, a kivételek és feltételek nélküli szeretet vidékére. És mindaz, aki az igazságosság talaján állva akarja berendezni az életet (a sajátját, a másokét, a társadalomét), ugyanúgy kívül van Isten országán, mint Keresztelő János – hacsak meg nem tér...

* * *

Ha lényegileg helytálló az, amit a fentiekben elmondtunk, akkor joggal vetődik fel a kérdés: **Mi az oka annak, hogy az evangélisták** (nyilván a már rendelkezésükre álló szóbeli igehirdetés alapján) **úgy állítják be János és Jézus viszonyát, ahogyan?**

Adhatunk erre néhány „felszíni” magyarázatot. Például: *alapjában nem értették* a lényegét (többek között, hogy Jézus számára nem a saját személye volt fontos, hanem az „ügy”, Isten országa), de lenyűgözte őket Jézus nagysága, és ezt valahogyan ki „kellett” fejezniük; *félreértettek* egyes kijelentéseket („Isten báránya”, „prófétánál is nagyobbat”); vagy mondhatnánk azt is: az első keresztény nemzedékek, s bennük az evangélisták csak *azokkal a fogalmakkal és gondolkodási sémákkal* ragadhatták meg a Jézus-jelenséget, amelyek zsidó, illetve görög (hellenista) múltjuk, hitük, világnézetük, műveltségük alapján rendelkezésükre álltak; de hivatkozhatnánk egyszerűen az általános vallástörténeti folyamat, a *legendaképződés* érvényesülésére, amelynek során egyre jobban fölfűjják a dolgokat.

Mindezek mögött azonban meghúzódik egy **mélyebb ok**: Az első keresztény nemzedékekben *senki sem akadt, aki képes lett volna fölfedezni a Jézus-jelenség és a jézusi üzenet radikális újdonságát és eredetiségét, s ezzel együtt azt is, hogy a Jézus-jelenség lényegét lehetetlen a régi fogalmakkal és sémákkal kifejezni*; ezzel szemben a „Krisztus-eseményt” azokra a vallási alapkérdésekre adott válaszként értelmezték, amelyek évszázadok óta foglalkoztatták – a zsidóságot. Ez a válasz pedig egy mondatban így hangzik: Jézus a megígért Messiás. Ennek a válasznak a jegyében aztán kisajátították a zsidó üdvtörténetet és szent írásokat, persze átértelmezve őket – ld. Malakiás... – és beléjük vetítve saját Krisztus-értelmezésüket; így keletkeztek például a „Jézusra vonatkozó” „jövendölések”...

De miért nem akadt senki, aki képes lett volna fölfedezni Jézus radikális újdonságát? Hatalmas műveltség, netán zsenialitásra lett volna szükség

hozzá? Talán más az igazi gyökere. Az, hogy *az első keresztényeknek nem volt valódi önazonosság-tudatuk*, és voltaképpen csak „jobb zsidóknak” tartották magukat (a Jézusban mint Messiásban nem hívő zsidóknál), következésképpen lényegileg meg is maradtak a zsidó hagyományvonalban és gondolkodásmódban.

Számottevően azonban azóta sem változott a helyzet: a „keresztény” teológia és gyakorlat mindmáig legjobb esetben is egy „jobb kiadású” zsidó, mondhatnánk úgy is, „őszövétségi” teológia és gyakorlat, középpontjában a vér általi megváltással és a Tízparancsolattal...

BÁLINT B. ANDRÁS

AZ EMBER ELRONTHATATLAN BESZÉLGETÉS BULÁNYI GYÖRGGYEL

Ősz haj, kék szem, fűrészszekert. A köpeny alatt lila melegítő, akár a Dózsa-sportolóké. Bár képviselője nem a Megyeri úton ismerkedett behatóbban a belügyi szervek tevékenységével. Ülünk az urológiai klinika folyosóján, nővérek, orvosok, betegtársak megállnak egy pillanatra, amikor idős partneremnek fölszikkrik a hangja. Kisközösségekben, Bulányi atya életművében: a Bokor- mozgalomban.

A szerzetesi pályára készülve, gondolta volna valaha, hogy a rend közkatonájaként, tanárként, papként egyszer ennyire marginális helyzetbe szorul?

Hogyan sejtettem volna? Hisz amikor erre a hivatásra szántam magam, a katolicizmus uralkodó vallás volt nemcsak Magyarországon, de egy-két protestáns országot leszámítva egész Európában. Én a kommunisták hatalomra kerülése, az egyház és az állam közti egyezmény, illetve diktátum aláírása után lettem szálla előbb az ávó, majd az előjáróim szemében is... 1919-ben születtem, hétgyermekes családból, a Mester utcában nőtem föl. Megkedveltem az irodalmat, úgy gondoltam, egy magyart tanító szerzetespap tehet legtöbbet a magyar ifjúságért. 1943 januárjában pappá szenteltek, a Pázmány egyetemen pedig elvégeztem a magyar-német szakot. Sátoraljaújhelyre helyeztek, majd Tatára, végül 44 augusztusában Debrecenbe.

Egy, az Új Látóhatárban megjelent visszaemlékezésében említi, hogy ott kanyarodott el az élete.

Ott fordultam rá arra az útra, amelyen ma is járok: 1945 februárjában kezdődött a magyarországi kisközösségek története. Megjelent Debrecenben egy horvát jezsuita, igazolta magát a plébánosnál, kapott egy szobát a piarista rendházban. Egy szép nap megkért engemet, menjek ki vele tolmácsolni a Nyilas-telepre, mert van neki ott egy munkásleány-csoportja. Egy hónap múlva újra megkeresett, és azt mondta,

létrehozott itt négy csoportot: egy felnőtt, egy munkásfiú, egy munkásleány meg egy diák közösséget, ő most már megy tovább Keletre, s a tanulócsoporthoz reám szeretné bízni. Szívesen vállalom, mondtam, de mire való ez az egész? Hamarosan olyan idők jönnek, felelte, amikor az egyház csak ilyen hat-hét fős kisközösségekben élhet tovább. Kérdeztem, mit kell csinálnom ezekben a csoportokban? Olyan kérdéseket vessünk föl, tanácsolta, hogy van-e Isten, halhatatlan-e a lélek — a többi magától fog adódni. Beszéljünk. S meddig kell ezt nekem vezetni? Addig, amíg a résztvevők maguk is nem tudnak ilyen csoportokat kreálni és összetartani.

Tehát nem volt szempont, hogy minden közösséget pap irányítson?

Ó, semmiképpen. Abban nincs sok fantázia, hogy öt-hat ember lefoglaljon egy papot. Az a lényeg, hogy akikkel foglalkozunk, később önállóan is folytassák a munkát. Én ezt párhuzamosan végeztem a tanítással és a lelkipásztorkodással. A piároktól és a Svetits gimnáziumból kéthetenként összegyűlt az érdeklődő nép a legépebb kérdőívek megválaszolására — s három év múlva, 48 nyarára kiderült, hogy a horvát jezsuitának igaza volt. Minden egyéb lehetőség megszűnt az ifjúsági munkára. Ekkor került sor a közösségek formális megalakulására, s ekkor kezdtük a háromnapos nyári lelkigyakorlatokat. Negyven-ötven gimnazista és egyetemista fiatallal.

Úgy tudom, találkozott Mindszenty hercegprímással, s beszámolt neki módszereiről. A bíboros köztudottan konzervatív ember volt, hogy fogadta ezt a merőben új kezdeményezést?

Nagy jelenet volt. Pintér Laci bácsi, a csonka váradi egyházmegye helynöke azt javasolta: menj el Esztergomba és jelentsd, mi folyik itt. Mert ronda cikkek jelentek meg rólam a debreceni újságokban, a fiatalok szellemi megrontásával vádoltak. Elmentem, akkor már ávós kordon vette körül a prímási palotát. Mindszenty nagyon csodálkozott, hogyan tudtam én bejutni... Akkor hangzott el az a számomra felejthetetlen mondat, hogy: tanár úr, párttitkárok soha nem határozhatják meg az anyaszentegyház magatartását. Ami pedig a kisközösségeket illeti, szabad-e, merhetjük-e, azt felelte: nem azért tanultuk az ősegyház történetét, hogy régiségtani ismereteinket gyarapítsuk. Ez egy fiatal papnak életre szóló megerősítést jelentett; lehet a tanúság útját járni akkor is, ha ez a hatalomnak nem tetszik.

Menjünk tovább az időben! Államosítás, Mindszenty-per, egyezménykötés, Grósz-per... Önnek mi volt a státusa ezalatt?

Az iskolák államosítása Debrecenben ért, rólam a helynök gondoskodott, így lettem egyetemi lelkész. Ez volt az utolsó egyházi állomáshelyem. Hetenként egyszer reggel héttől nyolcig tartottam fakultatív hittanórát mintegy száz hallgatónak. Végzetesnek éltem meg az 1950. évi megegyezést, amibe — köztudott — a deportálásokkal kényszerítették bele a püspöki kart. Fő bűnömnek egy brosúra bizonyult, s benne a mondat: megkezdődött az egyházüldözés új korszaka, főpapi asszisztenciával. De még nem adtuk föl. Az Endrey püspök úr vezette Actio Catholicában terveztük az 1951. évi háromszintű országos ifjúsági lelkigyakorlatot. Gyönyörű álmom, amiből nem valósult meg semmi, mert 51 tavaszán becsapott a Grósz-per, attól kezdve Czapiák érsek határozta meg az egyház életét. Minden püspöki aulába beült egy ávós, levelet ő bontott, minden iratra ő ütötte rá a pecsétet. Csak bajszos püspökök hívtuk... Ezek után nekem már nem sok volt hátra. A horthysták, a kisgazdák, a szocdemek, a kommunisták, a püspökök megfélemlítése után le kellett keverni a nagy pofont a kisközösségeknek. Ügyemnek, a Bulányi-pernek, 12—13 vádlottja volt. Életfogytiglant kaptam, a többiek — köztük Török Jenő, Lakos András, Juhász Miklós — 14 évet, a kisebb halak 10 évet, 7 évet, kinek mi jutott.

1956-ban szabadult?

Nem szabadultam, kitörtünk a nemzeti felkelés alkalmával.

Hol ült?

Az „Ismerd meg hazánk börtöneit” mozgalomban szinte valamennyi fegyházat végig jártam. Vácról törtem ki, ez külön novella lenne, ha elmesélném, és próbáltam folytatni a kisközösségi munkát. Csak pár hónapig, mert 57 tavaszától a Kádár ismét begyűjtötte a szabad népet. . . Nem voltam hajlandó külföldre menni, mert akkor hitelét veszti, amit addig mondtam és csináltam. A börtönveink alatt odakint folyamatosan elszorvadt a kisközösségi mozgás, 56-ban panaszkodtak a fiúk, a tanítványaim, hogy nagyon figyelik őket

ezen voltak a nagy elhalás évei. Egy adott közösség vezetője váratlanul eltűnt 24 órára valamelyik ávós pincében, ahol udvariasan megkérdezték tőle, óhajtja-e még a napvilágot meglátni. Az illető tudta, ha nem kerül elő, a holló sem károg utána. Ha Rajkot fői lehetett akasztani, ha Kovács Bélát Szibériába lehetett hurcolni, akkor az a 18—20 éves fiatal életre szólóan döntsön. Hát mit dönt? Aláírja. Mit ír alá? Azt, hogy jelenteni fogja, ha a közösségben demokráciaellenes nyilatkozatok hangzanak el. És ha valakinek elárulja, hogy mit írt alá, államtitoksértést követ el, amiért tíz évet kaphat. Csapda.

A szabadulás után nem térhetett volna vissza az egyházba? Ha nem is tanári, de lelkészi munkakörbe?

Valóban, először egzisztenciát kellett teremtenem.

Fölvívtam az ÁEH-t, mondván, tudom, hogy papi működésem engedélyezése csak rajtuk fordul. Mire nagyon udvariasan azt válaszolták: Főtisztelendő úr megértheti, hogy a történetek után az ifjúságot nem bízhatjuk az ön kezére, de forduljon az illetékes ordináriusához. Vagyis Hamvas Csanádi püspök úrhoz. Írtam néki egy levelet, adjon módot a találkozásra, 61 elején fogadott. Belépek, köszönök, laudetur, mire az öreg püspök — aki valaha kedvelt — rám néz és azt kérdi: maga börtönben is volt? Igen. Majd írásban válaszolok magának, most nincs több időm. Laudetur. Hamvas derék pap bácsi volt, jól tudta, hogy lehallgató van az irodájában, és ha nem akar kellemetlenséget magának, nem mondhatja, hogy: kedves Gyurkám, csakhogy végre látlak! Szóval semmilyen egyházi állást nem kaptam, de ami belefér, minden vasárnap valamelyik pap barátom templomában miséztem, prédikáltam, gyóntattam. Csakhogy az nem volt munkaviszony. Hamarosan nyilvánvaló lett, hogy segéd munkásinél magasabb rangra nem pályázhatok. A kőbányai sörgyárral szembeni ócskavastelepen elnézték a bűnömet. Tudták, ki vagyok, de őket nem érdekelte. Három műszakban vasat törtem, préseltem, nem tudom, hány tonnát kellett naponként megemelni, hogy meglegyen a pénzünk, napi hatvan forint. Aztán hallottam, hogy a Tempó szállítómunkásokat toboroz.

Fizikailag bírta?

Ó, a börtönben tudtam, hogy föl kell készülnöm a civil életre, mindennap lenyomtam ötven fekvőtámaszt. A mackót hamarosan úgy emeltem, akár a hálószekrényt. Na, letelik az öt hónap próbaidő, szólnak: ne vegye föl a munkát, Bulányi elvtárs, menjen az irodára! Én mint pap értsem meg őt, a kommunistát, hogy ilyen múlttal, mint az enyém, nem lehet valaki szövetkezeti tag. Hajdan együtt sakkoztam a gyűjtőben Kisházi Ödön munkaügyi miniszterrel — elmentem hozzá. Csak a titkárnőig jutottam, de végül elintézték, hogy visszavegyenek a Tempóhoz, nem tagnak, de alkalmazottnak. Egy tízest húztam le náluk, közben négerként az Országos Fordító Irodánál műszakiszövegeket fordítottam, egyebet nem mertek reám bízni. Fordításokból éltem, lassan egyébre is használtak. Ugye, egyre kevesebben tudnak latinul, görögül, közép- vagy ónémetül, közép-franciául, és amikor ilyen szövegek jöttek, elkezdtek azokat nekem kiírni. Volt úgy, hogy egy délelőtti munkával ezer forintot is megkereshettem.

És az Ügy?...

Én azzal jöttem ki a börtönből, hogy a tanítványaim 56-ban megmagyarázták, úgyse lehet folytatni. Elhatároztam, hogy mindig csak egy személlyel, legfeljebb házaspárral foglakozom — és írógépet pedig nem veszek. Védekeztem egy újabb életfogytiglantól.

Mert a debreceni lakásom írógépestül, bútorostul egy ávosé lett. Na, négy esztendeig tartottam magam ehhez a fogadalomhoz. Hogy többé ne tartsam magam, abban sokat segített a kormány és a Vatikán 1964 szeptember 14-i megegyezése. Az kevésbé izgatott, hogy a magyar püspökök 50-ben megegyeztek, mert tudtam, XII. Pius megüzente, hogy: ehhez nektek nem volt jogotok. És állandóan imádkozott a hallgató egyházért. De 64-ben hirtelen öt püspököt nevezett ki a pápa, akiket a megalkuvó Czapik. El kellett gondolkoznom, hogy hát kinek a katonája vagyok én? Ebből a meditálásból született meg a hatkötetes, 1200 oldalas munkám, a KIO: Keressétek az Isten Országát! Utánanézttem benne még egyszer, Jézus Krisztus valóban azt gondolta-e, amit mondott, vagy azt, amit a hierarchia itt 2000 esztendeig anyaszentegyház címen művelt. Ezt tisztáztam ebben a műben. A hatvanas évek végén már nem tartottam magamra nézve kötelezőnek a börtönben tett fogadalmamat... újból munkába lendültem.

Elnézést a közbevigaszt, tanár úr nem várt jelentős reformokat, szerkezeti és működési változást a Zsinat dekrétumaitól? Például azt, hogy megszűnik a hierarchia mindenhatósága...

A KIO-ban egyetlen mondatot tudtam felhasználni az összes iratból: „Ahogyan Krisztus szegénységben és üldözöttségben teljesítette be a megváltás művét, az egyháznak az a hivatása, hogy ugyanezen az úton járjon.” Na, mondom, ez nekem való. Ennél többet a dekrétumokból én nem tudtam hasznosítani. A gondolatok feszítő hatására azt mondtam néhány közeli barátomnak: most már az idő azt kívánja, hogy lépjünk. 68-ra újból van három kisközösségem. Egy a régiékből, egy a fiatalokból meg egy a papokból. Összesen húsz ember. Találkozónk egy-egy volt havonta, de millió egyéb ügy akadt, amikor amúgy is összejöttünk. Az öcsémmel vettünk Budán egy vikendházat; a vasárnap az övé volt a szombat az enyém. Minden szombat délután együtt voltunk pihentünk, bütyköltünk, beszélgettünk gyerekestől, családostól. Ez volt az elszemtelenedési folyamatunk; újfent le tudtuk győzni a félelmeinket. Nem tudtuk még akkor, hogy a gazdasági reform új szellemet is fog hozni, hogy hamarosan jön Helsinki, hogy 70-ben rendezik az utolsó kisközösségi pert. Emődi Laciék üzentek is nekem akkor: vigyázz Gyurka, mert most megint te következel.

Arra nem gondolt, hogy Emődiékkel, a Regnum Marianum kereteiben dolgozzék tovább? Nekik már volt egy jól szervezett struktúrájuk és fegyelmezett — több mint fél évszázados — működési rendjük.

Emődít én fölkerestem, amikor kijött a börtönből, ennek eredményeként a regnumi vezetők lelki gyakorlatát két alkalommal is én tartottam, s mi is

meghívtuk az ő embereiket. Igaz papi és testvéri barátkozás indult. Ógörögöt, exegézist adtam elő a Regnum teológiáján, tehát nagyon szoros kapcsolat alakult ki. Aztán 76-ban valami új kezdődik. Az állam belátja, hogy nincs módja bennünket bebörtönözni. De azt eléri, hogy Lékai legyen az esztergomi érsek, s vele megállapodik abban, hogy a kardinális a kisközösségeket felszámolja, irányzatra való tekintet nélkül — de már egyházfegyelmi eszközökkel. A primás 76-ban kezd engem eretnekezni, s a decemberi püspökkari konferencián akarja a kegyelemdőfést megadni a mozgalomnak és minden rendesen dolgozó papnak. Naiv volt, nem tudta, hogy az egész élete reá fog menni erre a küzdelemre. „Bulányi György hiányos teológiai műveltségéből fakadó tévtanai ez volt az ellenem szerkesztett vádirat címe, amelyet kiosztottak a püspököknek. Egyúttal valamennyiüknek átadta a bulányista papok jegyzékét azzal, hogy ki-ki a maga hatáskörében büntesse meg őket. Endrey püspök felállt a konferencián: hiszen ezek a legjobb papjaim. Egy másik püspök pedig mindhez elment, s kiderült, egyikük sem ismer engem személyesen, sőt, volt aki nem is hallott felőlem. A korelnök megkérdezte Lékaitól: te Laci, beszéltél te már a Bulányival? Nem. Te Laci, a Bulányi írt neked egy levelet, válaszoltál neki? Nem. .. A püspöki kartól — akármin ment is át 50-től vagy 64-től fogva — még távol állott, hogy kiálljon az ország legbuzgóbb papjai ellen. A Lelkipásztori marketing című munkámról azonban egy 78. novemberi körlevél megállapítja, hogy ez a füzet le akarja szakítani a püspökről a magyar katolikus egyházat. Pedig sem ez nincs benne, sem az ellenkezője; másról szól. Ez az írásom sem jelent meg, ahogy a többi sem. Mert amint megjelenik, nyomban kiderülne, hogy a hazai és a világegyház vezetői messze elrugaszkodtak a valóságtól, amikor ítéleztek felettük.

Ez kissé áttételesen hangzik.

Jó, másképp fogalmazom. Nem azt mondják a tanításaimról, amit tényleg tanítok, hanem amit akarnak. A 70-es években Lékai fel akart számolni mindenféle kisközösségi munkát. A Regnumét is. A püspöki kar egyik körlevele a Regnumot támadja, mert papjai alba nélkül miséznek, a másik minket, szintén valami formai kifogással.

De később a bíboros már különbséget tett...

A helyzet akkor változott meg, amikor a pápa 1980-ban üzenetet intézett a magyar katolikusokhoz, és ebben megemlítette a kisközösségi pasztorációs formát. A bíboros 76 decemberében — amikor huszonöt bokorbeli ember fölkereste, tiltakozván az ellen, hogy a rendem által engem Rómába hívasson — ő azt mondta: értsék meg, a bázis hiába hivatkozik a kisközösségi munkát ajánló Evangélium nuntiandi kezdetű enciklikára,

az csak a Nyugatnak szól. A pápai levél után ezt az állítását nem tarthatta tovább. Ekkor a Miklós Imre—Lékai agytröszt megszülte az újabb eredményt, s a bíboros az II Regno című lap novemberi számában jelentette ki első ízben, hogy Magyarországon vannak kisközösségek, méghozzá jók, amelyek együttműködnek a hierarchiával, és rosszak, amelyek nem engedelmeskednek, sőt, a katonai szolgálatot is megtagadják. Ekkor a Regnummal való viszonyunk még felhőtlen. 81 májusában a bíborost meghívják koncelebrálni a nagymarosi találkozóra. ő a részvételét feltételhez, egy szöveg aláírásához kívánja kötni, amely egyértelműen Az egyházrend című munkám ellen irányul. Ekkor a Regnum úgy felel — s itt írjuk be aranybetűkkel nevét az egyháztörténelembe —, hogy a magyar papság egységét bontja meg, ha a bíboros úr mégis ragaszkodik a föltételhez, akkor elmarad a 81-es ifjúsági találkozó. Visszautasítják Lékai másik kérését is, nevezetesen, hogy kihívassa a televíziót. A tenger szenvedésből született bázisközösségeket nem hajlandók a bíboros propagandájának oltárán feláldozni.

Ha jól emlékszem. Lékai László ekkor válaszlépéseket tett a kisközösségi papok ellen.

Két fiatal hazabeli lelkészt, Kovács Lacit és Gromon Bandit fölfüggesztett és kényszertartózkodási helyet jelölt ki számukra — nem a rendőrség, hanem a bíboros úr. Ezzel kezdődött kizárásunk Budapestről. És 81 decemberében jön létre a Tribunal Budapestense, amikor Lékai négy professzorral együtt dialógusra hív. Én is ötödmagammal érkezem, de csak egyedül engednek be. A dialógus kihallgatás lett. Hangneme minősíthetetlen. 53-ban a Péter Gábor ávos őrnagya nagyobb tiszteletet tanúsított személyem iránt, mint a főtisztelendő professzor urak. írják le kérdéseiket, kértem végül, már porig alázva, majd megválaszolom őket. Másodjára tovább durvult a hangnemük, el is határoztam, egy esetleges harmadik beszélgetésen nem veszek részt. Közben azonban ismeretlen személyek eljuttatták Lékaihoz az 1981 őszén írt Erény-e az engedelmesség című dolgozatomat. A meggyőződéshez való hűséget dicséri ez az írás, s az embernek ember általi engedelmeskedtetését állítja együttélésünk rákfénéjének. A katolikus egyház hierarchikus rendjének, miként a hadseregnek is, ezzel szemben az engedelmesség az alapja. Pedig a fenti hűség jelenti Jézus követését, és nem az, hogy a másik ember zsebében tartom a hitemet, a meggyőződésemet. Esztergom újabb találkozóra hívott, amire 1982. március 7-én egy levelet küldtem. Ennek szövege bejárta a világsajtót... a magyart kivéve. Nem sokkal később, áprilisban azután megjelent az Új Emberben a tévedéseim lajstroma, vonjam vissza mindazt, amit

sohase képviseltem. Júniusban pedig kihirdették a püspöki kar ítélete, aminek a lényege, hogy én az egyházi tanítással szembeni tanokat hirdetek, s amíg felőlük a Hittani Kongregáció nem nyilatkozik, megvonják tőlem a nyilvános működés jogát. Nemcsak úgy együttesen mint testület, hanem az egyes püspökök, a saját egyházmegyéjükben. Kétezer év alatt ilyen egyházi jogi abszurdum nem történt. Nem függesztettek fel, misézhetek, prédikálhatok, gyóntathatok — csak egyházi épületben nem. Megtették ugyanazt, amit Rákosi, megvonták a működési engedélyemet. Taníts, misézz a sűrű erdő közepén, csak a bennünket hagyj békén!

Ekkor a Bokornak, hiszen már így nevezték az ön által irányított bázismozgalmat, hány tagja lehetett?

Ezer... talán. Nem is fontos. De peregnék az események. Aranybetű után fekete betű... Májusban ismét Nagymaros. Lékai közölteti Kovács Lacival és velem, hogy nem koncelebrál velünk. Félóra alatt megtudja háromezer ember, forrongó méhkassá válik a tábor — s az ottlévő papok 85—90 százaléka beöltözik. Megtörik az egységet azok, akik egy éve még nem voltak hajlandók. Ettől az időponttól valamennyi hazai kisközösségi irányzat fokozatosan és határozottan elzárkózik tőlünk. Jelentős személyeket fölkerestem és jeleztem nekik, hogy e diszkrimináció hatását én rop-pant negatívan ítéltem meg a pasztorális munka szempontjából. Az Orientierung című svájci katolikus folyóirat szerint a Bokor a szolidaritás legkisebb jelét sem tapasztalhatta a többi kisközösség részéről... 82-ben vagyunk. Most jön a legfájdalmasabb szakasz, aminek ezt a címet adhatnánk: a Vatikán parirozik az államegyházi hivatalnak. 1983-ban Casaroli államtitkár levelet ír a püspöki karnak, s ebben bennünket engedelmesre szólít fel; a levél megjelenik az Új Emberben. Én a külföldi sajtóban teszem közzé, mert itthon nem tehetem, hogy három engedetlenségünk van: 45 óta létezőnk, lelki gyakorlatokat tartunk plébániákon és püspöki akarat ellenére, és megtagadjuk a katonai szolgálatot. Úgy látjuk, mi vagyunk hüek a jézusi tanításhoz, a püspökök az államegyházi hivatalnak engedelmeskednek. Szaladjunk tovább! 1985-ben, amikor még reménykedtem abban, hogy a Vatikán a végső lépést nem teszi meg — ez az én tanításbeli elítélésem volna —, megérkezik a Ratzinger bíboros követe 12 ponttal, kiollózott zsinati szövegekkel, hogy ezt írjam alá. Kétnapos alig-alvás után aláírom azzal, hogy ki kell egészítenem egy 13. ponttal. Ebben a Dignitatis huma- nue-ből szedem össze az idézeteket az emberi lelkiismeretről.

S abban a bizonyos 12 pontban mi áll?

A katolikus tanítás, azzal a végkicsengéssel, hogy engedelmeskednünk kell a püspököknek és az

államhatalomnak.

Máig sem értem, mi készítette a Szentszéket arra, hogy egy jól működő, hitgyakorló katolikus mozgalmat és annak vezetőjét elítélje? A Vatikánt nem köthetik olyan függőségek és félelmek, mint az itthoni püspököket, espereseket, plébánosokat...

Hans Jakob Stehle ezt a kérdést 570 lapos könyvben válaszolta meg. Én ebből értettem meg, miért bánnak velem úgy, ahogy. Mindjárt összefoglalom, de előbb zárjuk le időrendben a történetet. 86 januárban hozza a generálisom Ratzinger levelét, amelynek lényege, hogy Az egyházrend című művemben téves, veszélyes, kétértelmű tételek találhatók, és én ezeket azonnal vonjam vissza. Minden szerkezet nélküli, hosszú írás. A vájt fülű azonban kihámozza a magvát, amely szerint én azt állítom: valaki attól pap, hogy van neki kisközössége. Ráadásként: nők papsága, gyóntatási lazaságok satöbbi. Postafordultával válaszolok: Az egyházrend — kézirat. Minden erkölcs és jog azt kívánja, hogy nyilvánosan elítélni csak nyilvánosan ismert tanokat szabad Újabb levél: Az egyházrend közismert, hiszen és gépiratban terjesztettem

egy hónapot ad a visszavonásra. Ezalatt a hónap alatt írtam németül egy könyvet: ez a Nagypénteki levél. Éjjel-nappal dolgoztam rajta, de ez se jelenhetett meg, se itthon, se külföldön. Pedig nemcsak egyházi kiadóknak küldtem. Le kellett vonnom a következtetést: a Bokor mondanivalója senkit nem érdekel.

De engem nagyon. Ha legalább röviden...

Jó, ne kerüljessük a kását. Ide figyeljen: van a vallás és van az Isten országa. A vallásos ember ugyanazokért a célokért cselekszik, mint a nem hívó, csak másképp: keresztet vet, összeteszi a kezét, imádkozik, vasárnaponként templomba megy. Engedelmeskedik is azért, hogy baja ne legyen és, hogy előbbre jusson. Magát a Jóistent is eszközként használja kiváltságai eléréséhez és megtartásához, miatyánkok és misék eszközeivel... És van az Isten országa, amelyben, azt gondoljuk, hogy Isten a maga szentháromsági életének a mását akarja megteremtteni általunk a világon. S ahogyan lehetséges férfi és nő odaadó szeretete a házasságban, nem követnek el olyasmit a másik ellen, amit nem kívánnak maguknak, ugyanúgy lehetséges ez egy kisközösségben is, és az ilyen kisközösségek sokaságából felépülhet a szeretet társadalma. Ennek feltétele azonban, hogy ne tapossuk ki egymás belét azért, hogy mi kapjuk a plusz száz forintot. Az Ország népe kevesebből éljen, mint amennyit meg tud keresni, mert vannak náluknál szegényebbek, akiket segíteniük kell. Az Ország népe nem tesz ígéretet sem arra, hogy az egyház vagy a haza vagy az osztály nevében fegyvert fog kereszt és nem kereszt hadjáratokban. Hát ez a Bokor mondanivalója, ami nem kell annak, aki kiváltságokra törekszik, s el akarja kerülni a vértanúságot.

Kezdeni érteni az imént félbehagyott gondolatot, vajon a Vatikán miért lép föl a tanár úr, illetve a Bokor ellen...

A Vatikán azt akarja, hogy legyen püspök. — Mert, ha nincs püspök, akkor nincsen pap. Ha nincsen pap, akkor nem juthatsz be a mennyországba. Boldogult Dudás püspök azért nem engedte, hogy papjai illegális lelkigyakorlatot tartsanak a görög katolikus fiataloknak, mert attól félt, akkor a papjait elviszi az ávó. És ha elviszi az ávó, ottmaradnak a hívek szentségkiszolgáltató nélkül. És ha nincs szentségkiszolgáltató, nem juthatunk be a mennyországba. Márpedig a mi célunk: bekerülni. Hans Jakob Stehle az említett könyvben egyenesen kimondja: a Vatikánnak nincs alternatívája. Megpróbálták illegálisan püspököt szentelni a Szovjetunióban; a szomszéd szobában ott várt az NKVD. Se tárgyalással, sem más akciókkal nem jutottak semmire. Amikor a pápa 80. születésnapján gratulált a Hruscsov koma, akkor Rómában fellélegeztek: most már tehetnek valamit.

A Bokor ökumenikus mozgalom?

A lehető legteljesebb mértékben. Azt szeretném, ha egy-egy közösségben együtt ülne a katolikus, a református, a mohamedán, a buddhista, sőt, egy ateista is. Az Isten mindnyájunkat lelkiismerettel ajándékozott meg. Nincs külön katolikus meg evangélikus meg baptista lelkiismert; emberi lelkiismeret van.

Nyilván ez a nyitottság is irritál egyeseket a magyar egyházban vagy a Vatikánban.

Azt mondom magának: András, beszéljünk Ady Endre költészetéről. Rendben. De mindjárt hozzáteszem: én tévedhetetlen vagyok. . . Ha magának csak parányi önérzete van, feláll és faképnél hagy. És igaza van.

Valóban, az egyház, mint tanító hivatal, hit és erkölcs dolgában tévedhetetlennek tartja magát, parancsainak betartását az egyedül üdvözítő útnak. Milyen jövőt jósol egy ilyen egyháznak, egy ilyen hívő népnek, tanár úr?

Nagy esélyünk, hogy a Jóisten értelemmel áldotta meg az embert. A katolikus hívő sajnos a legreménytelenebb alany, hiszen egyetlen más vallás sem tudta annyira elhíttetni a követőivel, hogy az igazság a papok zsebében van. Egy átlagos plébános vétója akadémikus szintű katolikus értelmiségieket is elbizonytalanít. Én mégis bízom az értelemben. Hogy egyszer abszurdnak minősül Jézus egyházában minden hierarchia. Hyeros: pap. Archia: uralom. Jézus Krisztus azért jött volna közénk, hogy a papok uralkodjanak a

többiek fölött? Én hiszek abban, hogy az ember elronthatatlan. Hiszek abban, hogy minden generáció használni akarja az eszét, akárhogy manipulálták az anyját vagy az apját. Hiszek abban, hogy elmondhatom az embereknek a véleményemet, s lesz, aki meghallgat. Ahogy én is meghallgatók másokat, s az elmémmel kontrollálom, igazat adhatok-e neki vagy sem. De amíg beszél, addig én befogom a számát. S a végén vagy megállapodunk, vagy nem. Az se baj, ha tizen tízféléképpen gondolkodunk.

Ennek ellenére a Bokorban működnek aktív papok. Ők tehát elfogadják, hogy nem a klérus jelenti az egyedül üdvözítő megoldást?

A Bokorban mindössze harmincöt pap van, ez elenyésző az immár kétezres létszámhoz képest. S valamennyien katolikusok. A protestánsok, úgy látom, félnek közibénk állni. Sok református, evangélikus lelkésszel vagyok jó viszonyban, őszintén megmondták, tartanak fölötteseik vagy az ÁEH bosszújától. Családjuk van.

A Bokor katonaköteles tagjainak muszáj megtagadniuk a fegyveres szolgálatot?

A Bokorban semmi nem kötelező, mindenkinek a lelkiismeretére bízunk a döntést. Élet ott van, ahol engem nem kényszerítenek semmire. A Bokorba járni sem kötelező. Győzzetek meg arról, hogy nékem kiscsoportba kell jánom.

Egy bulányista fiútól hallottam, hogy a Bokor közösségi alkalmi hat-hét óra hosszát tartanak. Nem sok ez? Bírja figyelemmel és áhítattal egy ember?

Havonta egyszer találkozunk, némelyik résztvevő több száz kilométert utazik, hogy jelen lehessen. Őt óránál többre sose tervezzük, de hát nem lehet abbahagyni. Minden találkozóért más felel. Az összejövetel a soros elnök elmékedésével indul. Pontosabban: gyónik, beszámol a közösségnek, hogy áll az Úr színe előtt. Utána hozzászólunk, imádkozunk. Ez legalább másfél óra. Van olyan csoport, ahol nem gyónnak csak elmékednek, de a trend az, hogy keményen be kell számolni, mi történt velünk az elmúlt hónapokban. Baráti önfeltárás, ki hogyan bírja ki a férjével, a feleségével, gyerekeivel, munkatársaival. Hogyan haladunk előre a jézusi úton? Ezután jön a házi feladat. Amiben előző alkalommal megállapodtunk: ezt vagy amazt az otthon elolvasott szöveget megvitatjuk. Előadás nincs. Az első körben egymáshoz nem szólunk hozzá, csak a szöveghez. A második körben szétépítjük egymást, ízekre szedjük a különböző véleményeket. Ezzel már eltelik háromnegy óra, akkor már fel kell állni, bekapunk egykét falatot, megbeszéljük a magánügyeket. A szünet után jönnek a hozott témák. A soros elnök felírja, kinek milyen közlendője, kérdeznivalója van. Ezekből is nagy viták kerekednek.

így esik aztán hogy délután háromkor összejövünk és este tízkor széledünk széjjel.

A házi feladat miből áll?

Akármi lehet. Elsősorban persze a Bokor teológiai irodalma a téma. Minden évben legalább ezer, ezerkétszáz oldalt termelünk, önálló munka vagy fordítás révén. Tudomásul kell venni az újdonságokat, s meg kell vitatni, el kell terjeszteni a Bokorban. Állandó témánk az ősegyházi irodalom, lehetőleg eredetiben. A Bokor állandó latin, görög, héber és egyéb nyelvtanfolyamot tart kezdőknek és haladóknak. Természetesen nem csupa egyetemi tanár jár a Bokorba, de mi a me- lósnak is tudunk görög nyelvleckét adni. Érettségije gyakorlatilag mindenkinek van. Milyen embersége lehet annak a harmincesztendő embernek, aki a mai világban nem képes leéretté válni? Velük karitatíve foglalkozunk, nem közösségben.

Az Éj Látóhatárban megjelent interjúban tanár úr kiemelt szerepet tulajdonít az üldözésnek. Szükségszerű, hogy egy igaz keresztényt, lelkiismeretét követő embert üldözzenek? Ez engem a jehovisták üldözéskomplexusára emlékeztet; szerintük az üdvözülésnek feltétele, hogy a hívőt zaklassák, fenyegetés, börtönbe csukják, pusztán azért, mert hisz.

Aki nem hajlandó teljesíteni a világi vagy az egyházi hatalom elvárásait, azt szükségképp üldözni fogják. Nem ragaszkodunk hozzá, nem feltétele az semminek, Isten országa éppakkor valósul meg, ha senkinek nem lesz része üldözöttségben. De amíg meg nem valósul, addig a jézusi magatartás kihívja a hatalom rosszsorsát és retorzióját. A hit célja a félelem megszüntetése, az üldözés felszámolása. Ehhez van szükség a kisközösségekre, ez az egyház jövője. A Lelkipásztori marketing című írásomban erre buzdítom a papságot: minden plébánián alakuljanak báziscsoportok, ezekből épüljön az egyház, alulról fölfelé, ne fordítva. S ezért a papok tehetnék a legtöbbet. Nincs feleségük, nem kell házat építeniük, gyárba járniuk — dolgozhatnak. De a kisközösség nem fogja azt a papot elfogadni, aki folyton azt hangoztatja, hogy csak ő az egyház. Nem fogja elfogadni a mesterséges tekintélyt, mert a kisközösség természetesen az egyenlőség talaján áll. Sok pap viszont nem enged a tekintélyéből. Ezért nézi ellenszenvvel a bázismozgalmat, ezért ellenzi a laikusok bevonását a liturgiába vagy a hitoktatásba. Féltékenység. Miért apostolkodik a civil ott, ahol nékem, a papnak kellene — de én nem merek vagy nem tudok? Most már minden közérteslány beledumálhat az egyház dolgaiba? De talán nem ez az alapvető baja a magyar katolicizmusnak. Az a baja, hogy nem lehet leülni a püspökkel és a plébánosokkal, s őszintén megbeszélni: gyerekek, hát a kutyának sem kell, amit prédikálunk. A felnőtt lakosságnak elenyésző hányada jár vasárnap templomba. A misét hallgatók 80 százaléka

elmúlt hatvanéves és nő; száz munkaképes férfiból jó, ha egy-kettő vesz részt a szertartásokon. Mikor valljuk be végre, hogy nem értünk ahhoz, amire vállalkoztunk? Mikor ismerjük el, hogy az egyház a teljes lerobbantság állapotába került? Húsz esztendővel ezelőtt mindezt megírtam, felmérések alapján. Mint a cukorra, gyűltek rá a papok, már aki elolvasta. Te Gyurka, gyere, tarts minálunk lelki gyakorlatot. Annyi helyre hívtak, hogy majd szétszakadtam. Végül megkérdeztem az egyik plébánost: megfelel neked civil is? Megfelel. A magyar egyház történetében először 1973-ban tartott háromnapos lelki gyakorlatot egy villanszerelő férfi és egy földrajz szakos tanár. Ezt a nyitást a Lékai-decennium megmérgezte, bizalmi válságot kavart, ma a papság zömének meggyőződése, hogy kerülendő eretneknek vagyunk. Indul az élet — hitbuzgalmi alapon. Nem hisznek a papok abban az alapon, amelyre az egész kereszténység épül: a jézusi út lehetőségében. Nem hisznek, mert egész életükben az államegyház hivatalnokai voltak. S csodálkoznak, hogy kezdeti lelkesedésük dacára mindig minden tönkremegy. Rettenetesen vétkezett Lékai bíboros azzal, hogy a katolikus egyházat kiszolgáltatta Miklós Imre akaratának.

És ezen a Paskai-féle vezetés nem tud, nem kíván változtam?

86 nagypénteken megírtam azt a bizonyos könyvnyi terjedelmű választ Ratzingemnek. Oda- vissza leveleztünk, míg 87 júniusában megjelent az ÚJ Emberben a Hittani Kongregáció kritikája, anélkül, hogy erre a nyilvánosság előtt válaszolhattam volna. Ezek után mit tett Paskai érsek? Megpróbált rábírní, újam alá az ellenkezőjét annak, amit gondolok. Én meg azt javasoltam, a püspöki kar vonja vissza 1982-ben kelt diszkriminációját. Nem jutottunk dűlőre. Most, ezen a hétvégén folyik a kisközösségek bemutatkozása az Örökimádás templomban. A Bokor képviselőit nem hívták meg.

A Bokor kifejezés honnan ered?

Én írtam le még a hetvenes években, hogy a közösségeknek úgy kell támadniuk, ahogy a bokor kinő a talajból. A szó bekerült a közforgalomba, s ránk ragadt. Jelenleg körülbelül kétezren tartoznak hozzánk, ennek 35 százaléka pesti, a többi vidéki.

És hogy kerülhet valamelyik kisközösségbe valaki?

Nehezen. Pedig nincsenek feltételeink — de egyházközségeink sincsenek, legalábbis a városokban. Ha volnának, könnyebben menne. Egyébként a közösségbe hosszas egyéni foglalkozás után lehet bekerülni. Általában elvárjuk tagjainktól, hogy néhány éven belül önálló csoportot alakítsanak, új tagokból.

Szelíd, türelmes, belátó keresztényeket akarunk nevelni, akik nem mondanak le arról, hogy elérik az Isten országát.

1997.

BULÁNYI GYÖRGY
HITVALLÁS A SZERETETRŐL
(LELKIGYAKORLATOS IMÁDSÁG)

Az ember vágyai határtalanok. Hiszem, hogy Isten kijelölte határtalan boldogságom útját. Tudom, hogy nekem kell megtalálni ezt az utat. Istenre nézek, aki a tökéletes adás. Ő szeretetközösségben él, s ezért végtelenül boldog. Csak akkor leszek boldog, ha eltanulom a szeretetet a Szentháromságtól. A szeretet örömhírét Jézus hozta el nekünk. De tudom, hogy csak akkor lesz a földön szeretetország, ha mi megcsináljuk. Jézus életét is odaadta, de hűséges maradt a szeretet szelleméhez. Hiszem, hogy Lelke által minket is képessé tesz arra, hogy tanítását életre váltsuk. Világosan látom, hogy a szeretet több, mint amit az emberek törvényesnek, korrekt viselkedésnek tartanak. A szeretetben nem elég nem bűnösnek lenni. Több kell ennél: amit barátomnak teszek, azt kell tennem ellenségeimnek is. Hiszem, hogy csak akkor lehetek Isten előtt igaz ember, ha a szeretet szellemében átalakítom gondolkodásmódomat. Tudom, hogy a keskeny utat csak akkor lesz erőm választani, ha Jézusra hagyatkozom, aki azt kívánja, hogy szeretetre használjam életemet. Csak akkor szerethetek teljes szívből, ha nem köt le a pénz, vagy a gazdagság. Amíg gazdag vagyok, nem üdvözülhetek. Annyit kell adnom, amennyit a szívem diktál, s megkapom az öröm jutalmát. Vallom, hogy az Istennel való egyesülés a legnagyobb gazdagság. Belátom, hogy aki következetes a szeretetben, az nem ismer visszaütést. Még beszédemből, sőt gondolatomból is kiirtom a haragot. A békességcsináló nemcsak megbocsát, de segít Istenhez téríteni is. Aki nagy akar lenni, az szeretetből kicsivé válik. Hiszem, hogy csak mindenki szolgálata tesz nagygyá Isten előtt, s megbecsültté testvéreim előtt. Tudom, hogy ha a Jézussal való személyes beszélgetés,

az ima nélkül élek, nem tudok a szeretet útján járni. Tapasztalom, hogy önmagam építése csak úgy megy, ha az Ő jelenlétében élek. A megújulás eszközei: a lelkiismeretvizsgálat, a szentgyónás, az állandó lelki vezető segítségével. Vallom, hogy mindehhez mindennapos segítség Jézus az Oltáriszentségben, akit nem elég nézni, de vacsoraként enni kell. Tudom, hogy Jézus küldetést bízott rám: a szeretet-ország építését. Ezért állandóan növekednem kell a hitben, hogy örömhír legyen, amit hirdetek. Csak akkor tehetek tanúságot a szeretetről szavaimmal, ha előtte már elkezdtem gyakorolni. Jól tudom, hogy a közösségi élet érlel meg a küldetésre. Aki a szeretet útján jár, az se mentesül a bajoktól, de ezek közepette is Jézus békéje él szívében. A történelmi kudarcok ellenére fokozatosan terjed Jézus Ország, mert Isten szeretetre teremtette az embert. Az idők végén beteljesül minden. Akik ebben az életben elutasították a szeretetet, azok akkor nem tudnak egyesülni Istennel. Az igazak teljesen egyek lesznek Istennel a szeretetben. Nagyobb boldogság lesz ez, mint a menyegzőn egymásra talált fiatalok öröme. Maga az Isten osztja meg velünk életét: szeretetünk isteni szeretetté fokozódik.

1973.

BULÁNYI GYÖRGY
HISZEK EGY MINDENTADÓ
ATYÁBAN?

Az ember gondolkodó lény. Gondolatait másokkal is megosztja. Magam is gondolkodó lénynek ismerem magam. Meg is osztom másokkal gondolataimat. 50 éves koromra megírtam a KIO-t, *a Bokor zöld-filozófiáját*. Saját nemzedékének általam legtehetségesebbnek vélt tagja el is olvasta. Ezt mondta róla: *Ha ma nem is jegyzik a tőzsdén, valamikor a szakmában mindenki erre fog hivatkozni*. Harminc éves volt, amikor ezt mondta. Aztán kiábrándult belőlem s a KIO-ból is. Negyven évesen azt mondta, hogy a Bokorban agymosás folyik. Fülemlatára, s egy nyilvános előadásban. 55 évesen meglátogatott. Emlékeztettem rá, mit mondott 15 évvel korábban. Mondott valamit. Nem volt számomra fogható a tartalma annak, amit mondott. Kértem: írja meg a Koinóniában ezt az agymosás-témát. Nem vállalta. Ma is becsülöm őt és szeretem is. Azt hiszem, hogy ő is így viszonylik hozzám.

Jézus gondolkodó lény volt. Nem írta le, amit tanított. Fölöslegesnek gondolta. Úgy vélte, hogy a tanítása az ember számára nyilvánvaló. Kivégeztek azért, amit tanított, s a tanításával megegyező élete miatt. A KIO-ban ezt a jézusi életet és tanítást mondtam el a magam tehetsége szerint. Az is agymosás volt, amit Jézus csinált azzal, hogy tanított? Attól tartok, hogy

látogatóm azt is agy mosásnak tartja. S következtetek: az ember agy mosó lény, s ha közli gondolatait az őt körülvevő világgal, akkor szükségképpen agy mosást végez. Az ember, ha méltó nevére, akkor szükségképpen agy mosását végez. S ha az ember névre méltók vagyunk, akkor agy mosást végzünk. Folytatom tehát az agy mosást, s mondom tovább olvasóimnak, hogy mit hiszek.

Hiszek egy Istenben... Nem. Tudom, hogy van Isten. Mit tudok róla? Az apostoli hitvallás következő két szava így hangzik: *mindenható Atyában...*

Az Atyával kezdem. A magam antropomorf módján legfeljebb még Anyának mondhatnám Őt. De hát patriarkális társadalomban élünk, ezért aztán nem keckegek. Jézus is Atyának mondta az Istent: *Mi atyánk, ki vagy a mennyekben...; Fölmegyek Atyámhoz, s a ti Atyátokhoz* (Jn 20,17). Az evangéliumokban közel 300 ízben fordul elő ez szó, s most kiemelek ezekből egy egyetlen helyet: *Atyának se szólítsatok senkit a földön; egy a ti Atyátok a mennyei* (Mt 23,9). Gyerekkoromban még értettük ezt. Még valamivel később is. '43-ban szenteltek pappá, s ha szüleim levelet írtak nekem, így címezték: Nagyságos és főtisztelendő piarista tanár úrnak. A *nagyságos* a tanárt illette, a *főtisztelendő* pedig a papnak járt. '45 tavaszán lettem *atyává* először. Két Svetitsbe járó lány jön fel a lépcsőn a debreceni piarista rendházban. Ott lakik akkor a Svetits igazgatója, Mellau Marci bácsi is: Hát ti mit kerestek itt? – A Bulányi atyához megyünk – válaszolják. Marci bácsi a fülem hallatára számol be ezen botrányról az ebédlőnkben. Nem tudom lekottázni a beszámoló dallamát: az *atyához...* mennek. Merő újdonság volt ez a magyar történelemben: egy piarista tanár, aki *atya*. A '45 utáni világ hozta ki ezt belőlünk. Megbecsülés volt benne. Megszűnt a plébános úr, a tisztelendő úr, s átvette helyét az *atya*.

Nem mindenütt. A piarista iskolákban maradtunk továbbra is tanár urak. A Bokorban is megvoltunk jóideig mindenféle atyázás nélkül. Hosszú szünet után megjelent a 70-es évek elején egyik péceli lelkigyakorlatunkon egy piarista tanár, aki gimnáziumi növendékem volt még a 40-es években Debrecenben. Találkozott a lelkigyakorlaton volt debreceni társaival is. A lelkigyakorlaton résztvevők között voltak papok is, s e régi debreceni piarista tanítványom ezt találja mondani: *Hát akkor előbb az atyák s utána a testvérek...* Megáll a kanál a levegőben, s megszólal egyik debreceni kortársa: E... (*a keresztnéve*) *mit mondtál?*... Vannak közöttünk atyák is, anyák is. Olyan is van, aki 16 gyermeknek adott életet, de lenácizzuk, lezsikézzük őket, s nem érzik emiatt megkisebbitve magukat A Bokorban nincsenek atyák-anyák, csak testvérek (és kedves laikus hívek sincsenek), akik Jézusnak a tanítványai kívánnak lenni, aki ezt mondta tanítványainak: *Ti pedig mindnyájan testvérek vagytok* (Mt 23,8). Magázás önözés, urazás, hölgyezés sincsen, következképpen mindenki tegez mindenkit, mert

mennyei atyánkat is, Jézust is tegezzük, amikor imádkozunk hozzájuk, beszélgetünk velük. Szüleinket is tegezzük, s azok barátait is. Ha egy nemzedékkel idősebbek nálunk, hozzátesszük keresztnevükhöz a bácsit vagy a nénit: Jóska bácsi, Teri néni. Bár nőtestvéreink némelyike tiltakozik ellene, hogy néniZZe őket a következő nemzedék. Ennyivel is fiatalabbnak érezhetik magukat.

Mikor két és fél éve visszaköltöztem a piaristákhoz, engem is atyáztak már, de hamar leszoktattam rendtársamat erről, s a jézusi szóhasználatra bírtam őket. Csodálkoztak, de megértették, s így aztán hetven év korkülönbség ellenére is tegeznek és Gyurka bácsinak szólítanak. Legalább ennyiben honi, azaz Bokor-levegőt érzek magam körül. Hát ez volt apostoli hitvallás következő két szavának az egyike, s a könnyebben elintézhető: nem terjesztjük ki magunkra azt, ami csak az Istent illeti meg, a papjait nem. Az édesapám, ídesapám, az más tészta. Van nekünk földi apánk is, de őt nem keverjük össze mennyei atyánkkal, ők csak földi apáink. Meg is becsüljük őket: sem apánkat, sem anyánkat nem szólítjuk keresztnevükön.

A másik szóval már több bajom van: s ez a *mindenható*. Jézus ajkán nem találjuk, az evangéliumokban sem, Pálnál egyszer, s ott is idézet az Ószövetségből (2Kor 6,18), és még 9 ízben a Jelenések könyvében, s bizony-bizony nagyon nem jézusi tartalommal: Sátáni lelkek, akik csodákat művelnek, és elmennek a földkerekség királyaihoz, hogy *harcra toborozzák őket a mindenható Isten nagy napjára* (16,14). Hát ez mi? A földi királyok harcolni készülnek az Isten napján??? A másik idézet még cifrább: Szájából éles kard tör elő, hogy lesújtson a nemzetekre. Vasvesszővel kormányozza majd őket, és *tapossa a mindenható Isten haragja tüzes borának sajtóját* (19,15) – s maga Jézus az, aki tapossa, a *Királyok Királya és Urak Ura*. Ez aztán a botrányok botránya: éles karddal sújtani, vasvesszővel kormányozni, bosszúállás borsajtóját taposni, s mindezt Jézus teszi!!! *Ah, hova veszem el így?* – kérdem Vörösmartyval. Hát az Újszövetség szent könyveinek záró fejezetébe kerültem, melyet maga a Szentlélek diktált a szent szerzőnek. Ébren vagyok, vagy csak lidérces álom gyötör?

Hát én ebből a fajta mindenható Istenből bizony nem kérek. A mindenható azzal lett mindenható, hogy *mennynek és földnek, minden látható és láthatatlannak Teremtője*. Hát ezt nincs is ki vitassa, ha egyszer nemcsak hiszi, hanem tudja is, hogy van Isten fölöttünk. Ezen túl viszont már baj van a mindenhatóságával. Vírust is teremtett az Isten, s a vírusok megtámadhatnak minket is, szeretteinket. S akkor elkezdünk könyörögni mindenható Istenünknek, hogy küldje már mindenható hatalmával a vírust a francba. S nem küldi. Nem tapossa meg a bosszúállás vírus-sajtóját sem. Ugyan már mért nem? Hát szívtelen! Mit sem tesz, ha egyetlen gyermeket gyötöri a 40 fok fölötti láz, s mehetek

koporsót venni számára, melyben eltemethetem minden reményemet. Aki mindenhatónak mondja az Istent, annak szívtelennek is kell mondania őt. Vagy nem mindenható, s nem is szívtelen, csak tehetetlen. Nem küld 12 légióal többet, hogy kimentse egyetlen Fiát a Golgota gyötreiméből, s a Fiú kérdezheti majd: *Istenem, Istenem, mért hagytál el engem?* Tény: az ember ki van szolgáltatva a betegségeknek, az emberi gonoszságnak és a halálnak. Tény: tehetetlenek vagyunk velük szemben. Tény, hogy Isten csak nagyon rendkívüli esetekben hajlandó beleavatkozni a világ folyásába és csodát tenni. És még egy nagyon súlyos tény: mindannyian titkon reménykedünk abban, hogy ha nekünk, szeretteinknek lesz bajunk, akkor Isten belenyúl a folyamatba és csodát tesz. És tény, hogy az esetek statisztikai többségében nem tesz csodát még a – mi kedvünkért sem.

Nem gyötröm tovább magam és mondom a megoldást: A teremtéssel befejeződik Isten mindenhatósága. Azon túl átveszi a szerepet a megteremtett világ – öntörvénye. A vírus szabadon öl, az ember, az urak, a földi hatalmasságok nyugodtan ölnek, a halál pedig úr mindenki felett. S igaz az, amit Vörösmarty énekel 1851-ben:

*Mint a földmivelő jól munkált földbe magot vet
S várja virulását Istene s munka után:
Úgy a sírokkal felszántott földbe halottait
Hordja koronként a végtelen emberiség,
És haloványan a dúsz, a szegény és koronás fők
Mennek alá, víg, bús, balga, mogorva vegyest.*

Az események közvetlenül az Isten által megteremtett világ öntörvényének a kezében vannak. A vírus, az embertársaink, az urak és a halál mondják meg, mi lesz velünk. A mindenható Istennek összesen annyi köze van ehhez, hogy ezek az erők nem szabhatnák meg sorsunkat, ha Isten nem teremtette volna meg láthatókat és a láthatatlanokat. Ha Istent, a mindenhatót tesszük felelősé a közvetlen okokért, akkor két lehetőségünk van: azt mondani, hogy legyen meg a te akaratod, vagy azt, hogy Istenem tégy csodát. Ha viszont nem tesszük Istent felelősé mindazért, ami történik velünk, akkor igénybe vesszük az orvostudományt, Hogy egyszerűbben mondjam: ha fáj a fogunk, elmegyünk a fogorvoshoz, s nem imádkozzuk sem azt, hogy legyen meg a te akaratod, sem azt, hogy tégy csodát. Hogy folytassuk tehát hitvallásunkat? Hiszek egy Istenben, és milyen Atyában? Egy Atya nem fertőz vírussal, nem küld halába. Egy atya vagy anya csak jóra int. Ha támad a vírus, orvoshoz visz és ápol. Ha embertársaim bajt okoznak nekem, meglátogatnak a börtönbe, s ha meghalok, eltemetnek. Egy atya vagy anya csak jót tesz gyermekének. Egy atya egy anya csak ad. Nem kellene-e Istent inkább mindentadónak

mondani? Ezzel eleve kizárnánk minden negativumot: vírust, öldöklést, halált.

A -ható melléknév-végből lesz a Hatóság főnév. A Hatóság jogért kiált. A jog a végrehajthatás erőszakáért. A -ható visz bele a jézustalanság közepébe. Ezzel szemben az -adó melléknév-végből lesz az Adás főnév. És az Adás, az minden porcikájában Jézust kiált. Az adni, a görög *didonai* igenév az Újszövetség egyik leggyakoribb igéje. Az evangéliumokban csak a *lenni, válni, birtokolni, mondani, érkezni, tenni* igék fordulnak sűrűbben elő nála. Az *adok* 231 ízben, s java részük Jézus ajkán. És nem kevés ízben az Istenről állítja Jézus azt, hogy Isten ad. Csak János evangéliumának egyetlen fejezetét vegyük szemügyre, a 17-iket! **Tizenhét fordulat benne elő az adni szó.**

E szavak után Jézus az égre emelte tekintetét, és így imádkozott: „Atyám, elérkezett az óra. Dicsőítsd meg Fiadat, hogy Fiad is megdicsőítsen téged. Hatalmat addál neki minden ember fölött, hogy akiket neki addál, azoknak örök életet adjon. Az az örök élet, hogy ismerjenek téged, az egyedüli igaz Istent és akit küldtél, Jézus Krisztust. Én megdicsőítettem a földön: a feladatot, amelynek az elvégzését rám bízta, elvégeztem. Kinyilatkoztattam nevedet az embereknek, akiket a világból nekem addál. A tieid voltak, s nekem addad őket, és megtartották tanításodat. Most már tudják, hogy minden, amit nekem addál, tőled van. A tanítást, amit kaptam tőled, továbbadtam nekik. El is fogadták, s ezzel valóban elismerték, hogy tőled jöttem, és elhitték, hogy te küldtél engem. Értük könyörgök. Nem a világért könyörgök, hanem azokért, akiket nekem addál, mert a tieid - hiszen ami az enyém, az a tied, s ami a tied, az az enyém -, és én megdicsőültem bennük. Én nem maradok tovább a világban, de ők a világban maradnak, én meg visszatérek hozzád. Szent Atyám, tartsd meg őket a nevedben, akiket nekem addál, hogy egyek legyenek, mint mi. Amíg velük voltam, megőriztem őket a nevedben, akiket nekem addál. Megőriztem őket, senki más nem vett el közülük, csak a kárhózat fia, így beteljesedett az Írás. Most visszatérek hozzád, ezeket pedig elmondom a világban, hogy örömöm teljesen az övék legyen. Áadtam nekik tanításodat, de a világ gyűlölte őket, mert nem a világból valók, amint én sem vagyok a világból való... és szereted őket, amint engem szerettél. Atyám, azt akarom, hogy akiket nekem addál, ott legyenek velem, ahol vagyok, s lássák dicsőségemet, amelyben részesítettél, mivel már a világ teremtése előtt szerettél... Megismertettem velük nevedet, és ezután is megismertetem, hogy a szeretet, amellyel szeretsz, bennük legyen, s én is bennük legyek.”

Jézus egyszer sem ejtette ki a száján Istenről, hogy mindenható. Szentmisénk szövegében pedig többször is halljuk: Gyónom a **mindenható** Istennek... Irgalmazzon nekünk a **mindenható** Isten... Hiszek egy

Istenben, **mindenható** Atyában... Imádkozzatok, testvéreim, hogy áldozatunk kedves legyen a **mindenható** Atyaisten előtt... Valóban méltó és igazságos, illő és üdvös, hogy mindig és mindenütt hálát adjunk Néked, mi Urunk, szentséges Atyánk, **mindenható** örök Isten...Ő ugyanis szenvedésének előestéjén tiszteletreméltó szent kezébe vette a kenyeret, és szemét az égre emelte, tehozzád az Istenez, **mindenható** Atyjához... könyörögve kérünk, mindenható Istenünk... Áldjon meg benneteket a mindenható Isten. Éppen hétszer.

Nagyon Jézushoz illőnek és méltónak gondolnám, ha lecserélnők mind a hét helyen a **mindentadó** szóra.

METZGER BALÁZS

A FIÁT KERESTE (5.)

Katre mosakodott a kora hajnalban, pár méterre az ablaktól. A zsúfoltságban nem volt lehetősége máskor, gondolta Svar. Az asszony félmeztelenül állt, kibontott szőke hajával, melyet így a férfi még nem is látott. Arányos, nagy mellei gyönyörűek voltak a holdfényben. Oldalt állt Svárnak. A nyakát, hátát, arcát mosta egy tálban. Aztán megtörölte felsőtestét. A férfi azt sem tudta, mi történik hirtelen, a látvány teljesen lenyűgözte. Az asszony vászonblúzba bújt, majd kilépett szoknyájából, és alul meztelenül hajolt előre, a lavórt letéve a földre. Beleállt, de ekkor már szemből is látszott. A férfi látta karcsú derekát, szélesebb ölet, combjait, vádliját, hasát. Nagyon régen látott nőt így. És Katre szép volt, nem látszott rajta, hogy negyven éppen elmúlt. Svárnak nem csak nagyon szép, hanem egyenesen gyönyörű, lélegzetelállító tüneménynek tűnt. Aztán elszégyellte magát. Férfiasságát érezte, teljesen össze volt zavarodva. Már eddig is nagyon tetszett neki Katre, de ez eddig éteri, plátói volt. Most a testiség ilyen megnyilvánulása teljesen felforgatta. Szerelmes lett, égető, hatalmas szerelemmel.

A napok viszont úgy teltek, hogy nem mutatkozott lehetőség érzelmei nyílt kimutatására. Egyedül a szemek játéka volt beszédes. Abban ígéret volt. Úgy néztek egymásra, hogy tudták, dolguk lehet együtt. Összevillanó szemük baráttá, együttműködővé tette őket. Azonban, amikor társaságban, vagy kettesben voltak, sután elakadt a szó. Svar bármennyire is beilleszkedett ebbe a közösségbe, az elmúlt majd három egyedül töltött év szótlanná, a szavak terén sutává varázsolta. És bizony előtte is jószerevel kisfiának beszélt. Azt viszont mélyen magba zárta. Kartre is fájdalommal élt. Tetszett neki a férfi, de ő sem talált megfelelő szavakat. Alkalom kellett, hogy valahogy kibontakozhassanak. És ez még éppen időben jött el.

A házak felépültek, és egy kis multság keretében avatták fel őket. Egy hegedűféle, és egy edényből eszkábált dob adta a zenét, valaki népdalt is énekelt. Folyt az alkohol, mindenki felszabadult volt. Jó páran táncoltak, ami nem volt más, mint összekapaszkodott ugrabugrálás. És ekkor Svar felkérte az asszonyt. Katrin már előzőleg kibontotta tejszőke haját, arca piros volt. És bizony az este folyamán a férfi többször is megtáncoltatta. A zene végén mindig ölelés volt. Svar majd megőrült a vágyakozástól, amikor az asszony telt kebleivel, testével hozzásimult, és karjait a nyaka két oldalára tette, egyenes kézzel. Svar markaiban érezte karcsúságát és szélesedő tomporát.

Mindkettejük családja is ott volt. Uva nagyon büszke volt apjára, aki ilyen ismert lett a városban, és szaktudását is így meg tudta mutatni. Amúgy ő meg sok vascsapot épített be a házakba, amit a kovács készített. Az ajtók, ablakok zsanérjait is ő helyezte be. Minden rokon, és persze mindenki észrevette a két ember közeledését. Az asszony fia, Liam már a kezdetektől nagy tisztelettel bánt Svárral, Maltéval való küzdelme óta különösen. Figyelte szavait, igyekezett tőle tanulni, és barátságába kerülni.

Svar és Katre a multság végén már egymás szemében voltak, a külvilágra alig figyeltek. Az alkohol miatt, és az emelkedett hangulat, zene miatt is a Férfi oldottabb volt, mint máskor. És hirtelen ötlettől vezérelve, amibe bele is szédült, sétára hívta a nőt. És Katre olyan kedvesen, természetesen mosolyodott el, hogy aggodalma egyből szerte foszlott. Azért elfogódottan léptek ki az ünneplő körből. Svar kereste a nagy szavakat, hogy kimondja, tetszik neki az asszony. Katrin pedig csak kedvesen mosolygott, és fejét oldalt hajtva rá-rá nézett a férfire. Amikor már úgy érezték, nem figyelnek rájuk, a férfi megállt, hogy valamit mondjon végre, de ekkor Katre megsimogatta az arcát. És Svar megragadta, szájához emelte kezét, és megcsókolta. Közelebb kerültek, megölelték egymást. Sokáig voltak így, enyhén ringatózva. Szavak nélkül is ez azt jelentette, megvagy nekem, itt vagyok neked. Arcuk összeért. És Svar olyan nagy, mély szeretetet látott Kartre szemében, hogy akkor az jelentette az egész világot. Ami akkor és ott egy szép, bűvös, és ígéretes világ volt. Olyan régen nem tudott szeretni, olyan régen kitépték belőle ezeket az érzéseket, hogy most elmerült bennük. Katre hevesen, érzéken, és nagy odaadással csókolt.

- Hát itt vagyok neked Svar! Már olyan régen itt vagyok! Olyan boldogság nekem, hogy végre, hogy végre...

A kora ős gyors eseményeket hozott. Svar feleségül vette Katrét, amit mindenki elfogadott. Uva a maga kemény módján vette tudomásul, szinte érzelem nélkül, egy öleléssel. Katre családja viszont leplezetlenül boldog volt. Liam nagyon vonzódott Svárhoz, és a házassággal minden tekintetben szorosabbra fűződött kapcsolatuk.

Válaszút előtt álltak. Svar otthagyhatta remeteéletét, és beköltözhetett ide, házat építve. Így Uvához is közelebb került volna. De még az is beleférhetett, hogy nyáron a remeteélet, télen pedig itt. Azonban a sors áthúzta ezeket az elképzeléseket. Katonák jöttek hivatalnokokkal, és összeírásokat végeztek. Katre és családja veszélybe kerülhetett, hiszen férje és fia részt vett a harcokban. Megtorlásokról is érkeztek hírek. Jobbnak látszott pár évre láthatatlanabbnak lenni. Így hamar határoztak: Svar házába költöznek ott élnek, legfeljebb nyáron, idénymunkákra mennek be a Városba. Liam is velük ment családjával, feleségével és két apró gyerekével. Felgyorsult minden. A tél közeledett, és nekik meg kellett teremteniük a feltételeket. Munkás idők jöttek. Gyorsan felröptek egy szobát Svar háza toldalékeként. Zsúfoltan éltek, egymás terében. Svar és Liam még a tél beállta előtt beszerezték a faanyagot, és előkészültek a házépítésre, mely egészen tavaszig eltartott. Úgy tervezték, hogy a két ház közé istállók kerülnek, lesznek csirkék, több ló és tehén, birka is. A tavasz már egy kész kis tanyát látott, két fő épülettel, köztük elkerített résszel, istállókkal.

A következő pár évben így éltek. Nyáron Svar és Liam is sok időt töltöttek a Városban, főképpen ácsmunkákkal.

A két férfi egyre közelebb került egymáshoz. Svar tartózkodása, szelíd szeretete Liamben megfelelő partnerre talált. A tél folyamán Liam lényegében kitanulta az ácsmesterséget, és a bútorkészítésben is nagy jártasságra tett szert. A fiatalember idealizálta Svart, aki apaszerepbe került. Liamnek nem volt soha jó viszonya édesapjával, aki nyámnyilának, gyámoltalannak látta. Ezért is alakult úgy, hogy a harcokba is a még kiskorú második fiával ment. Érdekes kettőst alkottak. Svar nagyon sokat adott ennek a fiatalembernek, ugyanakkor egy távolságot is tartott. Annak tudatában sem volt, hogy ez az idealizált szerep mennyire egyben tartotta. Szégyellte volna, ha ebben megbotlik, elárulja érzelmi sérüléseit, kisfia körül járó gondolatait. Liam pedig kellő diszkrécióval kezelte ezt a viszonyt. Valóban olyan ember volt, akinek kellett egy felettes társ, egy irányadó.

Érdekes helyzet volt ez. Svar társa, igazából pótfia lett Liam, aki pedig apát látott az idősebb férfiban. Együtt dolgoztak nyáron, együtt vadásztak, cserkeltek a tanya körül.

Amíg Svarban azok az érzések voltak, hogy a fia keltette űrt nem töltheti be senki, és így nem engedte magához közel Liamot, addig a fiatalember ennek igazából tudatában is volt. Küzdött a férfi szeretetért, de szemérmessége, empátiája meg is akadályozta azt, hogy olyan lépéseket tegyen, melyek e ki nem mondott határokat feszegetnék, és így nyílt bármilyen érzelmi vihar, visszautasítás történhessen. Két férfit látunk, aki

éveket töltött úgy egymás társaságában, hogy e szabályrendszert betartva nem léptek át olyan falakat, melyek átlépése pedig megillette volna őket. De hát az élet már csak ilyen.

Svar Liam gyerekeihez viszont egyáltalán nem tudott érdemben közeledni. Azok valamit megérezhettek a férfi csendes szomorúságából, éppen egy gyermeket gyászoló szomorúságból, mert ha látták, az ölébe telepedtek, a hátára másztak, ujjait tördelték, lába szarát ölelgették.

Katre és Svar hallgatag pár voltak. Valójában sohasem tudtak beszélgetni igazán. Jól érezték magukat egymás társaságában, de ez az évek során egyre inkább lett társas magány. Sem az asszony nem tudta fájdalmait megosztani a férfivel, se fordítva. Néha-néha egy-egy mondat elhangzott, melyet általában az asszony mondott ki, és ez nagyon találó volt. Ilyenkor Svar nem mondott semmit, hanem hosszan megölelte az asszonyt.

A férfi évekig semmit, de semmit nem tudott Linusról. Még azt sem, él-e egyáltalán. A hetedik évben jutott át a határokon egy rokon, aki híreket hozott a fővárosból. Linus egy képet küldött magáról, és egy levelet is írt. De a rokont kirabolták, így csak pár mondat jutott Svarnak. Ebből megtudta, Linus jól van, gondoskodnak róla. Igen jól tanul, igyekvő. Hakon tengerész, sokszor nincs otthon, hosszabb utakat tesz a tengeren. És ezt is nehezen lehetett kiszedni a távolról jött emberből, aki csak egy napot töltött a városban.

Ezek az évek szépen teltek. Igazán teljes, és méltó emberi életnek nevezhetjük ennek a kis közösségnek a létét. De Svar belső szomorúsága nem enyhült érdemben. Valamennyire képes volt feldolgozni a történeteket, de megroppant törzsű faként élt. Amíg a nagy fenyő szinte nyom nélkül túlélte a villámcsapást, letörött oldalágát csak az kereshette, aki ismerte már régebbről, és a törzsén lévő nagy forradás is elsötétedett már, addig Svar lelke alapjaiban volt megrendülve.

Egyik nap, nem sokkal azután, hogy Svar hírt hallott fia felől, a férfi vadászni indult egy késő őszi napon. Liam nem tartott vele, még a városban dolgozott, az elkészült házak utómunkálatain. Egy vaddisznó elejtése után (ami ritkaság volt erre felé), nyakába vette az állatot, de az elég nehéz volt. Egy kőről huppant le, és a térde nyilallt egy hatalmasat. Eddig sohasem történt ilyen. Úgy tett, mint általában, ahogy szédüléseivel is. Tudomást sem vett róla. Azonban a nadrágja oly mértékben kezdte szorítani, hogy meg kellett állnia. Nem bírta behajlítani a lábát, fel kellett vágnia a nadrágot, hogy hatalmasra dagadt térdét ne szorítsa, és lépni tudjon. Azért hazavitte az állatot. Térde rettenetesen fáj a következő napokban, és a dagadás is lassan lohadt, feketére, sárgára színezve bőrét.

És már sohasem volt olyan, mint valaha. A legnagyobb gond az volt, hogy váratlanul hagyta

cserben gazdáját. Minden előzmény nélkül összecsuplott alatta. Így Svar ettől a naptól kezdve kissé bicegett, és bottal járt.

Bár nem volt rendszeres ivó, nem vetette meg az alkoholt. A hideg téli napokon a kinti munkák alatt bizony jól esett meg-meg húzogatni a kis lapos üvegflaskát. És vadászat után is bizony lecsúszott némi alkohol. Depressziós periódusaiban is ivott. Amikor lelkét teljesen összeszorította a szomorúság, azt mondta, vadászni megy. De nem ezt tette. Több liter pálinkát vett magához, és útnak indult. Útja az erdő széléig vezetett. Addigra már hangosan monologizált, eltűnt fiához beszélve. Egyedül volt, de mégsem. Övé volt itt minden. Az ismerős ösvények, fák, azok a helyek, ahol kisfiával volt. Nagy kortyokban itta a méregerős alkoholt, ami egyből a fejébe szállt. Úgy érezte, a homloka felől a szeme irányába mintha egy barátságos, magabiztos hullám, szinte egy másik személyiség árasztaná el. Mintha egy csodálatos szemüveget kapna. Svar számára ezek a napok a feldolgozás, a kínok megélésének napjai, ugyanakkor feszültségeinek csökkenését eredményező kirándulások voltak. Ez volt az ő pszichoterápiája. Abba a hatalmas, feszülő és duzzadó lelki sebbe itt tudott tűt szúrni, hogy a feszülés csökkenjen. Bár a seb nem múlt el, egy időre mégis jobb lett a kedélye. És csak beszélt, csak beszélt hangosan:

- Látod Linus, itt van a tavunk, a kő is, ahová ültünk. Itt vagy te is igazából! Régen mindig oda telepedtél, de a fejemben örökké ott látlak. Úgyhogy nem szöksz meg, kiskomám, amíg én élek, te itt vagy velem. – Sziasztok, nagy fák, szia Madaras pagony, szia Kismuki szobrocska! Most is egyedül jöttem. Sajnos egyedül. Mert nem tudok semmit, semmit sem az én kisfiamról. Ne haragudjatok, hogy megint egyedül jövök. De meglátjátok, eljutunk ide még egyszer. De sajnos már minden más lesz. Az a kisfiú már sohasem jár erre, mert az idő eltelt, az az idő eltelt. Már nem tudok vele úgy beszélgetni, mint akkor. Már nem tudom elmesélni neki, hogy ti mit láttatok, milyen lehetett, mikor kis fák voltatok itt, és a mesém sem mondhatom el rólatok. Mert egy serdülőnek, felnőttnek már nem mesél az ember, már csak azt elevenítheti fel, mit mesélt.

A kisfia által készített kis alkotásokat rendszeresen ápolta, zsírral kente át.

Egyik nap éppen borókafát faragott. A boróka fája, ha keveset tett a füstölőbe, sajátos ízt adott a sonkának. De a kergét le kellett hántani, mert az keserűvé tette a húst. Egy ilyen kis ágacska farigcsált, szórakozásból. Nézte a kés életét, elgondolkodott. Az asztalon éppen kis pálinka volt fakupában. Amikor Liam odaért, belekortyolt, és észrevette, milyen érdekes, különös íze van, aztán meg kiköpte a belekerült boróka forgácsot. Svarnak a fejében megragadt ez. És a következő nyers pálinkát, amit a Városból hoztak, egy edényben megmelegítette úgy, hogy hozzákevert némi boróka

forgácsot. És tett bele, mint ahogy szoktak, egy kis borókabogyót, szárított áfonyát, és kökényt. És a pálinkának nagyon finom íze lett. Svar kísérletezni kezdett. Végül egy olyan egy olyan eszenciát sikerült kikevernie, melyben borókaág ázott, sok csipkebogyó került bele, melytől sötét vörös lett a színe, és a borókabogyót a füstölőben szárította ki, ettől az ital is füstös, és még karcosabb lett. A Medvevér nevet adta neki. Íze nagyon jellegzetes lett. A környékről betérőket mindig kínálták valamivel. A Medvevérnek nagyon hamar híre ment. A városba egy évvel később tavasszal már ötven palackkal vittek, ami hamar elkelt. És a következő télen Liam az ide szállított kétszáz liter pálinkát mind megcsinálta Medvevérnek. Ettől kezdve komoly bevételi forrásuk lett ez az ital, Liam idejének nagy részét lekötve.

Svar a múltó idő alatt mindig többet szédült, mint annak előtte. Egyik nap, éppen a nyolcadik évben, hogy nem látta fiát, megint egyedül ment az erdőbe vadászni, és Liam ekkor sem tarthatott vele, nagyobbik gyermeke tüdőgyulladás miatt. Elfogta a szédülés, és a földre dőlt. Aztán mindenféle álmoképzódott be tudatába, és sötétség jött. Arra eszmélt, hogy az erdőben megy, de hirtelen azt sem tudja, éppen most hol van. Úgy tett magában, mint ha semmi se történt volna, szépen haladt tovább, de csak nem tudta összerakni, merre járhat. Megütközve állt meg, és telepedett egy kőre. Leverte a víz. Megpróbált visszaemlékezni, mi a csuda történhetett. Kinyitotta a táskáját, és nagyon mohón megitta minden vizét. És látta, véres a keze. És ekkor nyilallt karjába a fájdalom. Kabátja cafatokban lógott, és csupa vér volt.

A pánik kaptá el. Mi a fene történhetett? Leütötte egy medve, és ő elájult volna? Aztán nagy lassan visszaemlékezett a szédülésére, a zavaros álmoképekre, hányingerre. Fogalma sem volt, mennyi idő telt így el, és ő mit csinált ez alatt, és hová kerülhetett. Azt is érezte, hogy rettenetesen éhes, és fáradt. Ivott pálinkájából, majd egy magaslat felé tartott, hogy körülnézzen. Térde is cserbenhagyta, alig bírt menni, botladozott, meg-meg rogyott. Egy magaslatról lenézve aztán egészen döbbenet tapasztalta, hogy nagyon messze jár. Ezek szerint sok-sok kilométert tett meg úgy, hogy erre nem emlékszik. Levette kabátját, és megnézte a karját. Három nagy, mély vágás éktelenítette, ami csak medvétől származott. De neki kiesett minden, semmi emlékképe. Lassan rájött, életveszélyben van. Feltehetően sok vért veszített.

Hatalmas szomjúság, remegés tört rá. Alig bírt visszaöltözni. Lábai erőtlenekek voltak, szeme előtt karikák ugráltak, öklendezett. Egy óra is eltelt, amíg vízhez jutott. Ez mentette meg az életét. Egy fenyőfára felmászva, annak erős ágaira kikötözte magát, megitta a pálinkáját, és álomtalan mélységbe zuhant. Arra ébredt, hogy hajnalodik, és ő egész testében remeg a hidegben. A tájat hó lepte, és köd volt. Svar ösztöneire hallgatva haladt, ment óráig. És csak akkor ért haza,

amikor sötétedni kezdett. Addigra már nem a hidegtől remegett, hanem a sebláztól. Két hétig nyomta az ágyat ez után, és ereje is igen lassan tért vissza. Amikor láza a legmagasabb volt, felült, mert csodálatos zenét hallott. Teljesen ismeretlen hangokat, mely érzelmeire mélyen hatott. Olyan szép volt ez a zene, hogy beleborzongott. Órákig hallotta félálomban. Még csak megközelítőleg sem tudta elképzelni, mi kelthette ezeket. Azt gondolta, a halál jön érte, és a mennyországba jut, mert ilyen szép csak ott lehet valami. Aztán el is felejtette ezt a hallucinációt.

- Öregszem. Ez a szédülés egyszer megöl. Meg a térdem is – mondta magának.

Linusra gondolt megint, aki már felnőtt, de ő mégis álomképeiben azt a kisgyereket látta, aki elment mellőle. Fájdalommal gondolt arra is, hogy nagyon sok évig nézett mindig, naponta többször a fennsík felé a horizontra, azt remélve, lovasok jönnek, a fia jön vissza valahogy, akárhogy. Aztán úgy járt, mint a rab vadállat, amely fel le járkál megrögzött, kényszeres mozdulatokkal ketrecében, nem is remélve, hogy a rács valaha elkerül előle. A fennsík felé nézés, mint egy rossz, értelmetlen szokás maradt meg. Nem is figyelt oda, amikor felnézett, tízezredszer, százezredszer. Amikor jött valaki, szinte ellendrukker volt.

- Úgysem ő jön, úgysem. Ezzel próbálta előhívni azt, hogy hátha mégis. Mint amikor sorsjegyet veszünk, de már előre mondogatjuk, úgyse fog nyerni, én tudom.

Múltak az évek. A háborús helyzetnek is vége lett valami békekötéssel. Földjük visszakerült az anyaországhoz. Ekkor már tíz évnél is több telt el fia távozása óta. Tavasszal volt a tíz év. Nyáron lett vége a háborúnak. Lassan hidegebbek lettek az éjszakák, közeledett az ősz.

(folytatjuk)

DOMBI JÁNOSNÉ

A BÍRÓ MEG A FIA

Egy olyan faluban, ahol jó emberek laktak, a bíró is jó ember volt. Szerették, megbecsülték. Isten nem adott több gyermeket neki, csak egy fiút. Ő nevelte mert felesége fiatalon meghalt. Sokat volt az apjával, látta mi a teendője, hogy intézi a falu ügyes-bajos dolgait.

— Édesapám után had legyen én a bíró — kérte egyszer az apját.

— Nem úgy van az fiam. Nálunk a falu népe mondja meg ki legyen a bíró.

— Mit kell hozzá tennem, hogy engem válasszanak?

— Tanulj ki egy mesterséget előbb, s azután törd a fejed ilyesmin fiacskám! Egyet azonban mondhatok: majd, ha megetetsz engem, felöltöztetsz engem és meglátogatsz engem, akkor talán téged választanak.

Nem értett ebből egy szót sem a fiú. Talán annyit, hogy tanuljon ki egy mesterséget. Kovács lett. Ügyes, szorgalmas kovács. Jószívű is, mint abban a faluban mindenki. Meg is nősült és gyermekei is születtek szép számmal. Így aztán sohasem lettek valami gazdagok.

Egyszer érkezett egy rongyos koldus a faluba. A bíróhoz ment, hogy segítsen rajta. Az pedig elküldte a kovácshoz. El is ment. Azok szívesen fogadták. Megvendégelték, ruhát is adtak neki, tarisznyáját megtöltötték, úgy bocsátották útjára.

A szomszéd faluban élt egy lusta ember. Azt gondolta magában, ő is bekopog a jószívű kovácshoz. Vele is nagyon barátságosan bántak. A lusta ember panaszkodott, hogy nincs hol aludnia. Elszállásolták éjszakára. Az pedig összeszedte a házban az értékes holmikát és reggelre már csak hült helye volt.

Elkeseredett a kovács. Elment az apjához tanácsot kérni mitévő legyen. Azt a tanácsot adta az apja, hogy várjon kis ideig, majd megoldódik a dolog.

Úgy oldódott meg, hogy a tolvajnak nem volt elég, hogy a kovácsékat kirabolta, másokhoz is bekéretőzött, míg egyszer megfogták és börtönbe csukták. Ott aztán dolgoztatták keményen, enni pedig alig kapott.

Meghallotta a kovács és megsajnálta. Elment meglátogatta, vitt neki mindenféle jó ennivalót, meleg takarót. Nagyon meglepődött a tolvaj. Báni kezdte amit tett. Bocsánatot kért a kovácstól. Látszott rajta, hogy igazán bántja a régi viselkedése. A kovács azt gondolta segít még egyszer rajta. Megígérte neki, hogy felfogadja maga mellé, kitanulhatja a kovácsmesterséget. Ki is tanulta és becsületes ember lett belőle.

Megöregedett a bíró. Újat kellett választani. A falu népe a kovácsot választotta.

Ők magukhoz fogadták az öreg bírót és öreg napjaiban szeretettel gondozták.

Egyszer eszébe jutott a kovácsnak, mit mondott neki apja mikor annyira szeretett volna bíró lenni. Odament hozzá és mondja neki:

— Édesapám nem is kellett kendet, ruháznom, etetnem, meglátogatnom,. mégis engem választottak bírónak a faluban.

— Dehogynem fiam. Tudod a bíró mindenki baját magáénak érzi. Így mikor megetted a koldust, ruhát adtál neki, vagy meglátogattad azt a szomszéd falubeli tolvajt, azokat nekem is csináltad. Mindenki becsül ezekért a tetteidért, azért volt bizalmuk benned.

— Ha ez így van, akkor nagyon fogok igyekezni, hogy senkinek ne ártsak, hanem hasznára legyen azoknak, akik ennyire megbíztak bennem.

1992. július 24. és július 31. Remete-nap

GYOMBOLAI MÁRTON

VERSEK**ÜZENET ODAÁTRÓL...**

A csillagfényes végtelenen át
 Fogta fel szívem Marcsikánk szavát;
 S ahogy megzendült benn az üzenet:
 Leírtam hüen, s átadom neked:
 Addig szeress, míg ölelhet karod!
 Amíg szemeddel élőn láthatod.
 Míg gondban, jóban egy lehetsz Vele,
 Amíg megtart, vagy simogat keze;
 Addig öleljéd dédelgetve, féltőn,
 Magadon túl, a Transzcendensig érőn,
 Amíg a lelked lelke része lesz:
 Közös öröm és megosztott kereszt...
 S az Ur előtt majd - együtt rogyva térdre,
 Együtt tehessük lelkeink elébe!...

***

ISTEN ÚTJÁN

A Föld felett egy végtelen erő,
 Élet-halál Örök Ura ő.
 Messze túl a földön gondon-kincsen
 Örökdik fölöttünk az Isten,
 És tanítja lányát és fiát: Szeretetből épül szebb világ!
 Mely megtanít szeretni és adni,
 Urunk útján hüen megmaradni.
 Örömmel vagy kereszttel a háton
 A SZERETET úr lesz a világon.
 Add a kezed erre örök hitben,
 S Kereszttel jár előtted az Isten.

HABOS LÁSZLÓ

VERSEK**Nyílt a kapu...**

Nyílt a kapu a hatalmas, a díszes,
 és ott állt az Úr, akié a minden.
 Vendégeit várta szent vacsorára,
 s minden jót terített nagy asztalára.

Nem köszöntöttek senkit a kerubok,

pedig ezerszer ezer a meghívott.
 Fátyolos szemmel nézett az Úr, s látott csodát,
 egy teve jött, aki átléphetett a tűfokán.

Majd jöttek messziről néhányan rongyokba bújva,
 a díszes ajtó előtt lerogytak, leborultak.
 Vak vezette a botjára támaszkodó némát,
 a süket, hátán hozta járnai nem tudó bénát.

Intett az Úr, s angyalai dalolni kezdtek,
 vendégei a lakmározásba feledkeztek.
 Ekkor az Úr levette fejéről a fényes vásznat,
 és megtörölte sorban minden egyes megmosott lábat.

***

Szabad vagyok

Nyitva az ajtó
 Ma tolvaj járt itt,
 Elvitte minden kincseim,
 Amit csak talált itt.
 Szép vágyaim
 Csodálatos szerelmes álmaim
 Kapzsiságom
 Régen elveszített ifjúságom
 Gazdagságom
 Soha el nem adott szabadságom
 Szelídségem
 A kardból kovácsolt ekémet
 Békességem
 Az oltárra tett minden kérdésem
 Hiuságom
 Bűnbánatban rámtört némaságom
 Könnyeimet
 Könyvekbe meg nem írt verseimet
 Ajándékom
 Mennyei fénybe veszett árnyékom
 Nyitva az ajtó
 Ma tolvaj járt itt
 Elvitte hitvány kincseim
 Semmi sem maradt itt.

Mostantól szabad vagyok!

KÖNYVAJÁNLÓ

**HORVÁTH BALÁZS: A
FENNTARTHATÓSÁG PSZICHOLOGIÁJA
A KÖRNYEZETI PROBLÉMÁK EMBERI
OLDALA**

**BOLDOGABBAK VAGYUNK, MINT 12 000
ÉVVEL EZELŐTT?**

Jogosan merül fel a kérdés, hogy az elmúlt évezredek alatt felhalmozott tudás vajon boldogabbá tett-e bennünket? Ha igen, akkor valószínűleg jó úton

vagyunk. Ha nem, akkor valamit elrontottunk. Tízezer éve járjuk a mezőgazdaság, tágabb értelemben a környező világ jelentős megváltoztatásának útját. Mielőtt evidenciaként könyvelnénk el, hogy jó irányba haladunk, érdemes lenne ezt megfelelő érvanyaggal is alátámasztanunk. Erre tesz kísérletet ez a könyv,

valamint két, korábban megjelent társa:

A beteg bolygó és az Erkölc és civilizáció. Az előbbi a környezeti problémák rövid bemutatása után mai világunk és civilizációnk kialakulásával, az emberi élettartam és egészség elmúlt tízezer év során bekövetkezett változásaival foglalkozik. Utóbbi pedig a környezeti problémákkal együtt járó erkölcsi kérdéseket teszi vizsgálatá tárgyává. Mindhárom könyv generalista megközelítésű, azaz a tudományok legszélesebb köréből merítve igyekeznek a kérdésekre választ találni.

„Vajon miért nem járhat együtt az anyagi-gazdasági jólét az életminőségi jólléttel, boldogsággal, megelégedettséggel és örömteli étellel? A könyv rendkívül gazdag ismeretanyaggal válaszol a kérdésre, rendre megvizsgálva a pozitívumok mögött húzódó akadályokat, destrukciókat.”

Bagdy Emőke

„Jó szívvel ajánlom mindazoknak ezt az újabb kötetet, akik veszik a bátorságot és mernek elgondolkodni az emberiség nagy-közös kérdésén, és vállalják az együttgondolkodás felelősségét és kockázatát.”

Beer Miklós

VINCZÉNÉ GÉCZY GABRIELLA

BESZÁMOLÓ

Bandi december végén került az Uzsoki utcai kórházba. Először a kardiológiára irányították, mivel a sürgősségi osztályon lábom kihordott szívinfarktust állapítottak meg. A helyben elkapott koronavírus fertőzés miatt azonban néhány napon belül áthelyezték a covid részlegre.

Miután állapota egyre rosszabbra fordult, január 14.-én csütörtökön kérvényeztem, hogy meglátogathassam, tekintettel arra, hogy aznap már egyáltalán nem tudunk kapcsolatba kerülni vele. Annyira gyenge lett, hogy a telefont sem tudta felvenni, és beszélni sem tudott. Péntek délután egyszeri engedély birtokában öt órát tudtam vele tölteni.

Belépés előtt olyan speciális, hajhálós és kapucnis, zárt ruházatot kellett öltenem, dupla maszkkal, hogy épp csak a szemem volt látható, de az is csak egy plexilapon keresztül; kezemen gumikesztyű. Nagyon boldog voltam, hogy ott lehetek Vele, foghatom a kezét, mesélhetek neki, miközben próbáltunk számára kényelmesebb, jobb ülő-fekvő helyzetet találni. Nagy akarással segített ebben nekem, amennyire tudott. Jelzett, kommunikált, néha pár szóval tudott reagálni, de szavak nélkül is értettük egymást. Kata, amikor letelt a szolgálata, úgy négy óra tájban, bejött hozzánk. Bandit húslevessel kínáltuk, Kata elégedett volt az elfogyasztott mennyiséggel...

A család minden tagja szeretett volna kapcsolatba kerülni Vele, erőt, biztatást adni Neki, de az általános

látogatási tilalom ezt nagyon megnehezítette. Arra gondoltunk, hogy az ablaka alatti szerenád talán felhallatszana Hozzá. Így péntek délutánra egy nagy, családi, közös éneklést terveztünk a kórház tövében. Megbeszéltük, hogy este hat órakor kinyitom a kórterem ablakát, hogy a hang fent, a harmadik emeleti szobában is hallható legyen.

Érkezésem után 2 órával, amikor Bandi kicsit elszunyókált, megnéztem a szoba pontos elhelyezkedését. Tamás előzőleg a lelkemre kötötte: első dolgom legyen, hogy az ablakból kinézek, és megállapítom, hol vagyok, majd lefényképezem és elküldöm neki, amit látok, hogy tudják, hol helyezkedjenek el a szerenádhoz. Megfigyeltem, hogy nagyon kedvező a szoba fekvése, ismerős volt a bejárati hosszú feljáró és a kapu.

Hat óra előtt szóltam a szobatársaknak, hogy a család lent az ablak alatt énekléssel készül; kérdeztem, nincse kifogásuk az ellen, hogy résznyire ablakot nyissak. Készségesen reagáltak. Hat előtt két perccel kinyitottam az ablakot és egy nagy törölközőt lengetve jeleztem a családnak, hogy hol vagyunk. Három alakot láttam a sötétben: Pétert, Anikót és Tamást, a viberen pedig egészen más helyen, a Róna utcai kövezeten másokat a családból. Aggódtam, hogy rossz helyen állnak, de Tamás megnyugtatóan, hogy csak a mécseseket gyűjtják meg, és majd jönnek.

Az előkészületeket látva az egyik idősebb szobatárs kíváncsian az ablakhoz lépett és kinézett: - Te, ezek legalább hatvanan vannak... mindenki üvegbe tett mécsessel...gyere már ide! Ilyet még nem láttál! A fiatalabb kikukkantott: - Ezt nem hiszem el...!

6 órakor kitártam az ablakot, ahogy előzetesen megbeszéltük. Nagy szerencsénkre a porta előtti bejárati rámpát - ahova a szoba ablaka nézett - két függőleges fal határolja, így ennek a félig zárt térnek köszönhetően az énekszó valóban jól hallható volt odafent is. De, hogy ne bízzuk a dolgot a véletlenre (hiszen nagyon hideg volt odakinn, és az ablakot nem lehetett folyamatosan nyitva tartani), Tamás telefonon videóhívással közvetítette a mécsesekkel felsorakozott, gyerekekkel együtt kb. 40 családtag hangját. Amikor elkezdődött az ének, odatartottam Bandinak a telefont, hogy lásson mindenkit, és letről is, meg a telefonról is szólt az ének. Ha elhalkult, akkor beledúdoltam én is. Andiék Németországból szintén videóhívással kapcsolódtak be. Bandi végig teljesen tiszta tudattal volt, és nagyon igyekezett, hogy meg tudjon szólalni.

A szerenád végén minden gyerekünk, házastársaik és valamennyi beszélőképes unokánk telefonon keresztül elmondta Bandinak a saját személyes üzenetét, hogy tudja, hallja, érezze, Vele vagyunk, nagyon szeretjük és várjuk haza. Mindenki azzal kezdte: Szia Apu / Szia Nagypapa, ... vagyok. A szobában nagyon nagy lett a csend, csak a sok kis hangocska és a felnőttek hangja szólalt meg egyenként. Szívből jövő, egyszerű, spontán mondatok voltak; lehetett tudni, érezni kinek-kinek

belső azonosulását az általa elmondottakkal, legyen két-, hároméves, nagyobb kamasz vagy felnőtt, aki éppen megszólalt. Megrendítő volt. Volt két kicsi, akik duettet énekeltek neki.

Háromnegyed hétkor lett vége a hangversenynek, ekkor kinyílt az ajtó, és két talpig kisírt ápolónő lépett be: „Végigbőgtük az egészet, nagyon szép volt!” – és becsukták maguk mögött az ajtót.

Odabent a szemközti ágyon fekvő beteg szólalt meg először:

- Vallásosak, azért van ennyi gyerek? - Vallásosak vagyunk, de nem ezért vannak ennyien. A szobatársak beszélgetni kezdtek arról, hogy s mint vannak a saját családjukkal, majd megütötte a fületem, hogy az idősebb betegtárs szól a fiatalabbnak: nekem csak egy gyerekem van... Odafordultam: - Na látja, ezért vannak ennyien... én is egyedül nőttem fel, azért lettem nagycsaládos. Fiatalon meg voltam győződve arról, hogy egyedül felnőni az – állatkínzás. Nagyon szerető családom volt, és mégis.

A fiatalabb megszólalt: - Tudom, miről beszél. Apám egyedül nőtt fel, anyámék nyolcan voltak testvérek.

A hangverseny után elővettem a rántott csirkemellet, amit vittem. Ujjnyi csíkokra vágtam készítéskor, hogy könnyű legyen harapni. Bandi örült neki, de egyetlen kicsi harapásra volt kedve és ereje, nem kért többet. Az idősebb szobatárs megszólalt: - Ez az! Magyar embernek, ha beteg, rántott hús kell! Miután láttam, hogy Bandi azt, és annyit, amit vittem, nem fogja megenni, körbe kínáltam, ahogy a sütit szoktuk: - Parancsoljon, vegyen belőle... az idősebb szabadkozott, de nem tudott ellenállni, vett egyet és dicsérte. Kínáltam még, újabb szabadkozásokkal kivett még egyet. - Ki ne dobja a szemébe! – ijedezett.

Hét óra után nem sokkal fehér szkafanderben odajött a főorvos, aki engedélyezte a látogatást, s később a hazahozatalt. Plazmát kötött be infúzióban, hátha az immunsejtek támogatást kapnak a fertőzés leküzdéséhez. Az egész család nevében köszönetet mondtam neki, elmondtam, milyen nehéz, hogy a látogatási tilalom miatt ebben az amúgy sem könnyű betegségben nem tudjuk támogatni hozzátartozóinkat.

Amikor eljöttem, odasúgtam Bandinak: - Megpróbálok megint bejönni. - Bejössz még? – kérdezte érthetően és tisztán. - Igen, mindent megpróbálok! Reménykedtünk a plazma varázserejében.

A látogatás végén visszaöltöztem, még egyszer megköszöntem a körülálló nővéreknek, amit férjemért és a többi betegért tesznek. Elmondtam, hogy az ének nekik is szólt. A főorvosnő is odajött: - Csodálatos volt ez a hangverseny... nagyon köszönjük! – Nem tudtam, hogy hallotta.

Mire leértem, Tamás a portán várt. A portások mellett dolgozó katona ismert már minket, mert a héten esténként vittünk be Bandinak tiszta ruhát, ásványvizet, mindent, amire szüksége volt. A covidon nem lehet cserélni a köntöst, pizsamát, mindig tisztát kell bevinni, és a használt bent marad. A katona megkérdezte, hogy van a férjem. Elmondtam, hogy rosszabbodott az állapota. Kedvesen mondta, hogy nagyon tetszett neki ez a sok ének, és az a szeretet, amit tapasztalt.

Mentegetőzött, hogy csak a tűzriasztó miatt ment ki szólni a mécsesek miatt. Utóbb kiderült - később a gyerekek elmesélték -, hogy a sok mécses láttán a portaszolgálat emberei első reakcióként le akarták fűjni az egészet, nehogy a füstjelző bekapcsoljon. Végül Dani és Anikó mondták el nekik, hogy búcsúzni jöttek Apukájuktól/Nagypapájuktól. Itt aztán fordulatot vett a beszélgetés: Ja, az, akinek 10 gyereke van? Ő is szokott este imádkozni a feleségével Miatyánkot, Üdvözlégyet. Végül azt is megkérdezte, mi a neve a férjemnek, mert akkor este név szerint érte fogják mondani az esti imádságot.

Attól fogva minden este szerenádoztunk az ablak alatti feljárón. Szombaton Kis Kata, Kis Imre lánya, aki ott orvosként dolgozik, tartotta Bandinak a telefont, hogy Bandi lásson minket, mert én sajnos többet nem mehettem be. Következő nap Andris kapott engedélyt a látogatásra, mert ő már átesett a covidon, így vasárnap ő volt a beépített ember a betegágy mellett. Ugyanúgy beöltöztették, és ő is öt órát lehetett vele, mint pénteken én. Andris mondta ki azt, amit én pénteken még nem mertem: Apu, hazaviszünk! Bandi nagy örömmel reagált, és egy könnyesepp jelent meg a szemében.

Hétfőn pedig az egyik szobatárs ajánlotta fel a segítségét. Aznap a kórházi dolgozók már nem tudtak kommunikálni vele, de a család közelsége és az éneklés hatására Bandi újra megszólalt: igennel, nemmel, pár szóval válaszolt telefonon feltett kérdéseinkre, és reagált a személyes üzeneteinkre. Katának¹² minden szempontból nagyon hálásak vagyunk, de különösen meghatott minket az, amikor egy hosszú, fárasztó nap után ott maradt Bandival, tartotta Neki a telefont, vagy amikor hétfőn letelt a szolgálata, és hazaindult, majd félútról visszafordult és beállt közénk csodás hangjával szerenádozni.

A zene csodát tesz, régen tudjuk. Bandi 5 nap után megszólalt, beszélni tudott, ő is kért éneket, meg tudta mondani azt is, hogy mit énekeljünk.

Mi ugyan eredetileg csak Neki szeretttünk volna gondolataink, és énekünk segítségével számára otthonos szellemi, lelki légkört teremteni, de az esemény hatása túlnőtt az általunk tervezett kereteken. Az orvosok és nővérek kifejezetten várták ezeket az alkalmakat. Első nap fél órát töltöttünk ott, majd naponta egyre több énekkel, kottával készülve, vasárnap és hétfőn már másfél-másfél órát énekelünk. Változást tapasztaltunk minden téren – a nővérek már napközben telefonon érdeklődtek, hogy ugye lesz hangverseny este, annak ellenére, hogy a hétfő ugye már hétköznap... A portások segítőkészsége, empátiája megható volt.

Ezzel párhuzamosan sajnos a kórházi lehetőségek eszköztára nap mint nap egyre fogyott, a plazmához fűzött végső remények nem teljesültek, és mindnyájan tapasztaltuk – a kórház is, mi is –, hogy Bandi állapota nem javul.

Gyerekeinknek, menyeeinknek, vejeinknek, unokáinknak kivétel nélkül olyan lelkierejük van, hogy az elég lenne két falnyi embernek is. Csak rájuk tudtam támaszkodni, ők pedig egymásra. Hétfőn eldöntöttük, hogy Bandit hazahozzuk, bárhogyan is alakulnak a továbbiak.

Abban biztos voltam, hogy ha az, ami ezután következik, a búcsú, akkor annak itthon kell megtörténnie, ha ez esetleg egy csoda, ami a gyógyuláshoz vezet, akkor annak még inkább.

A szobatársak segítségével kedd reggel beszélni tudtam Bandival telefonon. Elmondtam neki, hogy intézzük a hazahozását, amit ezzel a két szóval nyugtáztam: - Rendben van. Mivel a hétfői teszt eredménye még mindig pozitív volt, hazahozatalával egyidejűleg meg kellett oldanunk, hogy teljes biztonságban tudjunk itthon gondoskodni Róla. Az ápoláshoz szükséges tárgyi feltételek megteremtésében Király Annának különleges érdemei vannak: ő gondolta össze, mi mindenre lehet szükség, rengeteg eszközt kaptunk Tőle, s telefonon is mindig rendelkezésünkre állt. Szintén köszönettel és hálával tartozunk Lukácsnak, aki Bandit már itthon várta, és nagy segítségünkre volt az Ő itthoni ellátásában az első pillanattól fogva.

Sok szempontot figyelembe véve Tamás földszinti lakásában alakítottunk ki megfelelő körülményeket. A

szükség van. Így került az Uzsokiba, ahol több covid osztály közül éppen arra az osztályra volt beosztva, ahová Bandit helyezték. Nagyon nagy biztonságot adott, hogy ott van, és segítségünkre volt ez a helyzet a kórházzal való kommunikációban, a látogatások megszervezésében, és Bandi állapotáról való tájékozódásban is.

¹² Kata – Andris és Miklós fiúnk közösségi társa. Az Ő Uzsoki kórházi jelenlétében a Gondviselés szeretetét tapasztaltuk meg: Kata ugyanis a Bethesda kórházban dolgozó gyermekorvos. Miután tavasszal átesett a covidon (s a járvány miatt kevesebb beteg gyermek volt a Bethesdában), átjelentkezett egy covid osztályra, mert ott most minden kézre

földszinti elhelyezés azzal az előnnyel járt, hogy a Tőle karnyújtásnyira lévő ablakon keresztül közvetlenül és biztonságosan tudtunk – az egész családot beleértve – Vele kapcsolatba kerülni. A továbbiakat úgy terveztük, hogy Andris mint covidon átesett védett személy, készenlétben lesz, mi pedig, többiek, szabályosan beöltözve, és minden szabályra vigyázva szakaszosan leszünk Vele, ahogy kinek-kinek a lehetősége és az ideje engedi. Biztosítjuk a rendszeres táplálást és az egyéb szükséges teendőket.

***

Kedveseim!

Szeretettel, hálával, örömmel és mély fájdalommal tudatom Veletek, hogy Bandi Isten Országának Atyához közelebbi dimenziójában él tovább.

Vágyott haza, és amikor tegnap estefelé a mentő hazahozta a kórházból, teljes szellemi, tudati frissességben örült a családtagoknak, akik valamennyien itthon várták. A mentő megérkezésekor énekekkel fogadták a gyerekek és az unokák, mi ketten pedig Krisztival a covid miatt beöltözve a neki átalakított, kert felől lépcsőmentes lakásban vártuk, a megfelelően előkészített bérelt, ápolásra alkalmas ágygal, oxigénpalackokkal, infúziós készlettel, egyéb szükséges eszközökkel. Elhelyeztük Bandit és az ágyhoz közeli nagy ablakok mentén felsorakozott a család apraja-nagyja. A bukóra nyitott ablakon át jól hallható volt, ahogy kedves énekeit éneklék. Időnként egy-egy visszaemlékezés, nagyapának szóló vers, apuhoz intézett szavak, vagy pár mondat szakította meg a szerenád, ami János és Kristóf gitárkíséretével még szebben szólt itthon, a kertből.

Bandi mindenre figyelt, mindent kommunikált, jó volt látni, hogy érti, érzi, követi az eseményeket és nagyon örül neki. Andiék Németországból telefonon kapcsolódtak be, ahogy a korábbi alkalmakkor is: az ablakon keresztül mobilon, 800 km-es távolságból integettek neki.

Az első éjszakát mindenképpen vele szerettem volna tölteni. Kriszti velünk maradt, a későbbiekre pedig úgy terveztük, hogy kettesével beosztjuk a váltást, hogy folyamatosan mellette lehessünk. Volt még két segítők: Lukács – Tádé és Bea¹³ fia –, aki idén hatodéves az orvosin, és a távolból Király Anna, akivel konzultációban állt Lukács is, a család is. Anna nagyon sokat segített az eszközök összegondolásán túl ápolási tanácsokkal is. Abban maradtunk, hogy Lukács a

kezdetekhez segítséget nyújt, és addig marad, ameddig tud. Segített értelmezni a zárójelentést, elvégezte a szükséges vizsgálatokat, beadta az előírt gyógyszereket, infúziót kötött be, ellenőrizte az oxigénellátást. Tiszteletteljes és természetes közvetlensége, kedvessége meghatározó volt – családtagnak éreztük Őt. Mindenre odafigyelt: - Fájdalmaid vannak, Bandi Bátyám? – Bandi nemet intett. Tapintatosan, gyöngéden bánt Vele, nagyon jólesett ezt tapasztalunk. Megnyugtató minket Lukács végtelen nyugalma. Egy idő után nem volt több teendő, Lukács elment.

Azt gondoltam, ha az éjszakát túléljük, van remény. De Ő csak a tegnapi napot élte túl. Éjfél után pár perccel ritkult a lélegzése, majd csendesen megszűnt.

Gyerekeink, unokáink közül, a legtöbben itt maradtak éjszakára, együtt virrasztottunk.

Hálás vagyok, hogy foghattam a kezét, nézhettem a szemét, Vele lehettem, Vele lehetünk. Vele lehetünk mindannyian, akikért élt, akiket vezetett, velünk voltatok tegnap éjjel Ti is, akik vérségi, vagy évtizedek óta spirituális, lelki, szellemi és egyéb - mikor milyen szükség volt - közösségben voltatok velem.

Élete, teljesítménye nyomot hagyott azokban is az utolsó hetekben, akik korábról nem, csak a betegágy mellől ismerték.

***

Halála napján, január 20-án, szerdán, a főorvossal egyeztetett módon egy utolsó gyertyás szerenáddal megköszöntük az orvosok és ápolók segítőkészségét, áldozatos munkáját. A nővérváltásra időzítettük az éneklést. Nem tudtuk, hogy a kórházi dolgozók közül hányan fognak tudni részt venni rajta, de mi újra teljes létszámban összegyűltünk. Meglepődtünk, milyen sokan értesültek arról, hogy megyünk: a Róna utcai homlokzat két erkélyén kb. 14-en voltak nővérek, ápolók és orvosok: Kis Kata is ott volt köztük.

Szerettünk volna köszönetet mondani Nekik, és szerettünk volna énekelni Bandi szobatársainak is, hogy ők is erőt kapjanak a sok hetes bent-létük magányában. Hálásak voltunk Nekik a sok segítségért: hétfőn Ők nyitották ki az ablakot, tartották neki a telefont, sms-ben tájékoztattak Bandi hogylétéről, az éjszakáról, a nappalról, a mentő indulásáról.

A szobatársak eleinte elhárították a szerenád azzal, hogy az csak az ápolókat illeti meg, de némi biztatás után elfogadták, megköszönték. A kórterem mind a 4

¹³ Beát harmadéves orvostanhallgatóként ismertük meg a nyolcvanas évek közepén, a második-, vagy harmadik alkoholista mentő lelkigyakorlat alkalmával, amit Halász Bandi bácsi (Halász Endre péceli plébános) a mi épülő házunkban tartott szenvedélybetegek számára. Bandi bácsi legfőbb önkéntes lelkipásztori segítője Tádé volt. Lukácsnak meséltem erről az időről, a szülei megismerkedéséről, és

arról, hogy a helyiség, ahol vagyunk, annak idején a lelkigyakorlatozó férfiak szálláshelye volt. Kiderült az is, hogy Kriszti ott volt Lukács születésénél, ő volt a bába. – Ilyen jelentős a ház az én életem szempontjából? – kérdezte Lukács. - Ezt nem hittem volna! A múlt átívelt az évtizedek fölött, régi cselekedetek erejét, értelmét, hatását bizonyította Lukács jelenléte Bandi utolsó napján.

ablakát kinyitották, hogy jól hallják a dalokat. Bandi két közvetlen ágszomszédja, akikkel telefonon tartottuk a kapcsolatot, elsírták magukat a szerenád alatt. Nem gondolták, hogy őket is ennyire megérinti egyrészt a saját, hetek óta személyes családi kapcsolatok nélküli, kórterembe zárt helyzetük, a bizonytalanság, mert nem tudják, mikor kerülnek ki innen, másrészt az, hogy az esti szerenádok miatt a napnak volt egy szívüknek kedves eseménye, ami most a végéhez ért. A pár nap alatt valamit megértettek, közös emberi, lelki platformra kerültünk.

Másnap ezt az üzenetet kaptuk egyiküktől: „*A családunk is összetartó hálistennek. (...) De jó látni, hogy vannak családok, akik így működnek a mai személytelen világban, ahol mindenki rohan és felesleges dolgokat próbál elérni és üldözni. Sokat tanultam Tőletek is. Jómagam is letértem egy kicsit erről az útról. Emiatt is jött ki az a sokéves feszültség az énekléseitek alatt. Nagyon kellett. Évtizedek óta nem zokogtam így. És remek példák vagytok. Szóval én ezt köszönöm...*”

Végső soron a szerenádokban és a személyes üzenetekben találtuk meg többek között annak a lehetőségét, hogy az utolsó napokban, amikor Bandi már nagyon gyöngye volt, egyáltalán valamilyen kapcsolatot tudjunk kialakítani és tartani Vele, és éreztetni tudjuk a szeretetünket, jelenlétünket, s emellett azt a lehetőséget is, hogy az öt nap alatt búcsút vegyünk tőle.

Az unokákra kell most nagy figyelmet fordítanunk, hiszen olyan visszafordíthatatlan, megmásíthatatlan és végleges, felemelő és lesújtó történésorral találkoztak ezekben a napokban, amelyet felfogni, feldolgozni és ebből újra erőt meríteni csak támogatás mellett lesznek képesek.

APUKÁM

Elment egy bölcs Nagypapa,
Kinek asztala felett ott volt az ablaka,
Amin keresztül nézte az eget,
És közben talán Istennel beszélgetett.

Elment egy gondoskodó Apa,
Van neki öt szép lánya, és ugyanennyi fia,
Nem kevesebbet, az életét tette fel arra,
hogy őket felnevelje, taníttassa.

Elment egy szerető Férj,
A család legerősebb oszlopa,
Ki sokszor némán cipelte terheit,
De könnyítésért sohasem adta fel az elveit.

Elment egy hűséges Társ,
Akivel anyu megoszthatta örömét, bánatát,
Lehetett akár napsütés vagy vihar,
Az ő szerelmük örökkön-örökké kitart.

Elment egy őszinte Felebarát,
Ki bárkivel megosztotta házát, asztalát
Ha a szükség az ajtón kopogtatott,
Az ő házában mindig melegséget kaphatott.

Elment egy békés, csendes Beteg,
És bár az idő a kórházban lassan ketyeg,
Élete legnehezebb három hetében
A családja csak virtuálisan egy telefonon lehetett a kezében.

De utolsó erejét is összeszedve,
Hazajött hozzánk szeretetben,
Még egyszer oszlopnak lenni a házban,
Hogy aztán oszlop lehessen Isten égi templomában.

Elment egy Igaz Ember, kit Isten a képmására faragott
És ezért Ő nekünk a kórházi szenvedésében is példát mutatott.

Távozása, nagyon sokunk szívében hagyott űrt,
De mérhetetlen szeretetet hagyott mellé örökül.

Gábor

„Tán azt hiszem, hogy sok kicsi sokra megy?
Pedig a soknál mennyire több az egy,
az Egy, aki Valaki, mégis,
akire hallgat a föld is, ég is.”
(Babits Mihály: Októberi ájtatosság)

Fájdalommal tudatjuk, hogy a szerető Férj, gondoskodó Édesapa és Nagyapa,

Vincze Endre

2021. január 20-án, életének 76. évében megtért a Teremtőhöz.

Temetése 2021. február 4-én szűk családi körben lesz a Farkasréti Temetőben.

*Szeretettel hívunk gyászmiséjére, amely **2021. február 6-án 15 órakor** kezdődik
a Törökbálinti Római Katolikus Templomban (Pelsőczy Ferenc utca, Templom Park), ahol
hálát adunk életéért.*

*A szentmise után közösségi megemlékezést tartunk a templomban, amelyen alkalom lesz feleleveníteni
a Vele töltött értékes pillanatokot, Hozzá fűződő emlékeket.*

Köszönjük, ha a megemlékezésre szánt gondolataitokat papírra vetve, vagy más módon eljuttatjátok hozzánk, hogy azokat megőrizhessük!

A gyászoló család

